

ЭРКИН УСМОНОВ

ТУШ КИНОГА ЎХШАЙДИ

(Кичик қиссалар, жажжи ҳикоялар)

Тошкент
«Ёзувчи» нашриёти

Усмонов Э.

Туш кинога ўхшайди. (Кичик қиссалар, жажжи ҳикоялар). — Т.: «Ёзувчи», 1998.—56 б.

Ёзувчи Эркин Усмоновнинг бу китоби болаларнинг маънавий олами ва феъл-атворини ўзига хос ёрқин сюжетлар ёрдамида акс эттиради. Кинони тушга ўхшатиш ёки тушни кинога мейг-заб тасвирлаш, болалар руҳиятини мукаммал билиш ва тасвирлаш иқтидорли ёзувчидан улкан маҳорат талаб қилади. Шу боис ҳам ушбу асарнинг «Болаларга атаб ёзилган энг яхши китоблар учун» совриндори бўлиши муаллифга янги ижодий парвозлар келтиради, албатта.

Ўзг

Адабий-бадиий нашр

Эркин Усмонов

ТУШ КИНОГА ЎХШАЙДИ

Кичик қиссалар, жажжи ҳикоялар

Муҳаррир *Фароғат Камолова*. Мусаввир *Рустам Зуфаров*.
Расмлар муҳаррири *Юлий Габзалилов*. Мусаҳҳиҳ *Моҳира Хўжаева*.

«Ёзувчи» нашриёти, Тошкент, Навоий, 30.

Босмаҳона берилди 26.06.98. Босишга руҳсат этилди 18.09.98.
Бичим 84x108¹/₃₂. Шартли босма табоғи 2,94. Нашр табоғи 2,87.
Шартнома 54—98. 105-рақамли буюртма. Ҳами нусха 3000
Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси Тошкент китоб-журнал фабрикасида чоп этилди. 700194. Тошкент, Юнус-обод даҳаси, Мурудов кўчаси, 1-уй.

У 4702620201—65
М 362(04)—98 — режага қўшимча — 1998

ISBN 5-8255-0544-X

© Эркин Усмонов,
«Ёзувчи» нашриёти, 1998 й.

ТУШ КИНОГА УХШАЙДИ...

(Ярим ҳазил, ярим чин қисса)

АҲМАДЖОН ДЕГАН БОЛАНИНГ БОҒЧАГА БОРГИСИ КЕЛМАЙ ҚОЛГАНИ ҲАҚИДА

Аҳмадҷон деган болакай эрталаб турди-ю, бирдан боғчага боргиси келмай қолди. «Яна ухлагим келяпти» деб, ўрнида думалаб йиғлади. Аяси кийдирган кўйлақчасини ечиб ташлади. Бобоси берган ёнгоғу баргақларни отиб юборди.

Қисқаси, кўпчиликка таниш манзара содир бўлди. «Бормайман!» деб туриб олди, вассалом!

Дадаси: «Юр, ўзим боғчага олиб бориб қўяман! Ишдан қайтишда ўзи юрадиган мошина олиб келаман!» — деб ялиниб кўрди. Онаси мактабдан келаётганда резина сақич келтираман деди. Барибир, бўлмади.

Дадаси ишга, опаси ўқишга шошиб туришган эди. Ҳаммалари ялиниб-ёлвориб кўришди. Барибир, кўнмади. Шунда, оппоқ соқоли кўксига тушадиган, букчайиб ҳасса таяниб юрадиган бобоси хўрсиниб қўйди:

— Э, қанийди, мен боғчага борсам! — деди у бошини сарак-сарак қилиб, — маза бўларди-да! Сут ичардим... Ширгуруч ердим... Уйинчоқлар ўйнардим. Мени олиб бориб қўяқолмайсизларми-а?..

— Ана кўрдингми, Аҳмадҷон? — деди аяси койиниб, — бобонгни боғчага боргилари келяптию, сен бўлса йўқ дейсан. Турақол!

— Йўқ, турмайман! — деди Аҳмадҷон ўжарлиги тутиб, — ана, бобом борақолсинлар!..

Зум ўтмай, бобосининг ҳассасини дўққиллагани эшитилди.

— Ҳа, дада, саҳарлаб йўл бўлсин? — деди Аҳмадҷоннинг дадаси ҳайрон бўлиб.

— Боғчага кетаяпман, боғчага! Уртоқларим кутиб қолишади, — овози эшитилди бобосининг ва сал ўтмай эшикнинг очилиб, ёпилгани эшитилди.

Аҳмадҷоннинг дадаси елкасини қисганча қолди.

Аҳмаджоннинг эса бунга қулгиси қистади. «Бобом ҳазиллашаяптилар, ҳозир қайтиб келадилар», — ўйлади у. Аммо, бобосидан дарак бўлмади.

«Ростдан ҳам боғчага кетиб қолган бўлсалар-а? — хаёлга берилди у ва шифтга тикилганча ўйланиб қолди. — Борсалар, роса қизиқ бўлади-да... Ҳамма болалар келишмаган бўлса. Уларнинг ўрнига боболари, бувилари «боғча болалари» бўлиб юришса! Латифжоннинг кўзойнакли бувиси, Раҳиманинг бақироқ, қулоғи гаранг бобоси, Абдужалилнинг юрганда паровозга ўхшаб пишиллаб юрадиган бақалоқ бобоси... Кейин Муниснинг бобоси, Олиянинг бувиси...

Ҳаммалари ўтириб ширгуруч ейинса, ўйинчоқ талашинса, расмлар чизинса, қувлашмачоқ ўйнашса, хўп қизиқ бўларди-да!..»

Аҳмаджон шуларни ўйлай-ўйлай, киприклари ўз-ўзидан юмилдию, яна ухлаб қолди...

ЭРТАЛАБКИ НОНУШТА ЕКИ ҚИМ ҚАНЧА ШИРГУРУЧ ЕЙДИ

— Э, боғча опа, ширгуручингни тезроқ олиб кела-қол! — деди Абдужалилнинг бақалоқ бобоси. — Қорин очиб кетди-ку!

— Оббо, намунча имилламаса-а? — деди Латифжоннинг кўзойнакли бувиси. — Ҳали турмушга чиқмаган қиз шунақа судраладими? Эртага турмушга чиқса эридан тоза эшитадиганини эшитади-да!

— Ҳозир, ҳозир! — деди тарбиячи опа қўли-қўлига тегмай елиб-югураркан, — жон бобожонлар, жон буви-жонлар! Сал шошмай туринглар, ҳозир!

— Нима деяпти-и-и? — бақирди Раҳиманинг қулоғи оғирроқ бобоси бўйинини чўзиб.

— Ҳозир ширгуруч бераман деяпти-и-и! — унга жавобан бақирди Муниснинг бобоси.

— Гуруч? — чала-чулла эшитди Раҳиманинг бобоси. — Қанақаси экан? Девзирами, кенжом?

— Ош, ош! — қўлини оғзига олиб бориб кўрсатди Аҳмаджоннинг бобоси. — Шир-гу-руч!.. Тушундингми?

— Ҳа-а, паловми? — илжайди Раҳиманинг бобоси мамнун бўлиб.

— Қаша деб қўяқолмайсанми? — тажанглиги тутди

Абдужалилнинг бақалоқ бобосини ва Раҳиманинг бобосини қулоғига қичқирди. — Каша! Тушундингми Ка-ша!

— Ҳа-а... — яна бошини лиқиллатди Раҳиманинг бобоси, — косада берарканми?

— Йўқ, тоғорада бераркан! — баттар асабийлашди Абдужалилнинг бақалоқ бобоси.

— Сенга қозони билан берақолсин, очопат! — унинг семиз қорнига ишора қилиб кулди Раҳиманинг бобоси.

Ҳаммалари гурр кулиб юборишди.

— Ҳеч балони эшитмайдию, яна ҳазил қилганига ўлайми? — тишсиз оғзини қийшайтириб кулди Латиф-жоннинг кўзойнакли бувиси.

— Эшитдингми, боғча опа? — деди Муниснинг бобоси ёнидаги шерикларини кўрсатиб, — ширгуручни ҳамманинг гавдасига қараб олиб келаркансан? Бунисига тоғорада, бунисига қозонда!..

Патнис кўтариб келаётган тарбиячи опа ҳам кулгидан ўзини тиёлмади. Стақанлардаги ширин чойлар ҳам бир-бирига урилиб жаранглаб кетди. Гўё улар ҳам «боғча болалари» бўлиб қолган боболар ва бувиларнинг кулгисига қўшилгандек бўлдилар...

«О» ҲАРФИ НИМАГА УХШАЙДИ? ЧИЛДИРМАГАМИ, ФИЛДРАҚҚАММИ, ЛАГАНГАМИ Ё ОФТОБГАМИ?..

Эрталабки нонуштадан кейин расм чизиш машғулоти бошланди.

Тарбиячи опа ҳамма бобо ва бувиларга расм дафтар билан бўёқ қаламлар улашиб чиқди-да, эълон қилди:

— Қим нима истаса шуни чизсин! Қимнинг расми яхши чиқса шоколад берилади!

Бобо-бувилар қувонганларидан чапак чалиб юборишди.

— Ур-ре, маза қиладиган бўлдик!

— Менга ишкаладди ўрнига Тўлаган пакананикидан нос олиб келиб берақол, барака топгур! — деди Абдужалилнинг бобоси қорнини ушлаб куларкан.

— Нос зарарли нарса, бобожон, — тушунтирди

тарбиячи опа. — Шоколадда эса витаминлар бўлади. «А», «В»!..

— Ана кўрдингми? — Абдужалилнинг бобосига тегишди Аҳмаджоннинг бобоси. — Сенда «А» витамини етишмайди!

— Нега етишмас экан? Сен қаёқдан биласан? — жаҳли чиқиб кетди Абдужалилнинг бобосини.

— «А» витамини етишганда ақллироқ бўлардинг-да! — кулди Аҳмаджоннинг бобоси.

Яна ҳаммалари кулиб юборишди.

Шу тариқа расм чизиш машғулоти бошланди...

— Сен ниманинг расмини чизаяпсан? — сўради Раҳиманинг қулоғи оғирроқ бобоси.

— Гулни! — деди Латифжоннинг кўзойнакли бувиси.

— Пулни? — ҳайрон бўлиб сўради Раҳиманинг бобоси ва овозини пасайтириб сўради: — Узимизникими ё дўлларними?

— Қулоқни чизаяпман, қулоқни! — жаҳли чиқиб бақирди Латифжоннинг кўзойнакли бувиси.

— Ҳа-а, бузоқни демайсанми? — уни ўзича «тушунди» Раҳиманинг бобоси.

— Қаний, сен нима чиздинг? — Аҳмаджоннинг бобосини елкаси оша секин мўралади Абдужалилнинг бақалоқ бобоси.

— Мана! — кўрсатди Аҳмаджоннинг бобоси расм дафтарини кўрсатиб, — қалай ўхшабдими?

— Нима бу? — тушунмади Абдужалилнинг бақалоқ бобоси. — Мошинанинг гилдираганими?

— Йўқ, чирманда! — қошлари чимирилди Аҳмаджоннинг бобосини,

— Нўлгаям ўхшаркан! — деди яна Абдужалилнинг бобоси.

— Ўзинг нўлсан! — деди Аҳмаджоннинг бобоси жаҳли чиқиб.

— «О» ҳарфигаям ўхшаркан, — деди Муниснинг бобоси улар тарафга мўралаб.

— Нима десанглар, ўша! — расм дафтарини беки-тиб олди Аҳмаджоннинг бобоси.

— Қизғанчиқ чол! — бақирди Абдужалилнинг бобоси пишиллаб. — Мактабда ўқигандаям шунақа кўчиртирмасдинг! Ҳалиям шунақа экансан! Мана, ўзим ҳам думалоқ халқа чизишни биламан!

— Билсанг, чиз! — деди Аҳмаджоннинг бобоси.

— Чизаман! Кўрасан! — деди Абдужалилнинг бобоси аразлаб.

Шу пайт уларнинг ёнига тарбиячи опа яқинлашди.

— Нега уришаяпсизлар, бобожонлар? — сўради у мулойим товушда.

— Мана бу, мен чизган расмидан кўчирмоқчи! — деди Аҳмаджоннинг бобоси Абдужалилнинг бобосини кўрсатиб.

— Ҳечам-да! — бўш келмади Абдужалилнинг бобоси. — Мен ўзим лаганнинг суратини чизаётувдим, уникига ўхшаб қолибди. Шунга тўполон қилаяпти!

— Алдаяпти! — норози оҳангда деди Аҳмаджоннинг бобоси.

— Қўйинглар, талашманглар! — деди тарбиячи опа расм дафтарга энгашиб. — Мана бундай қилсак, сизники кулча нон бўлади. Мана, қаранг, ўхшайдими?

— Епирай, худди ўзи-я! — деди Аҳмаджоннинг бобоси соқолини тутамлаб.

— Сизникини эса бундоқ-бундоқ қилсак, худди нур сочиб турган қуёшга ўхшайди. Мана, қаранг! — деди тарбиячи опа.

— Ана холос, битта думалоқ чизиқдан шунча нарса чизса бўларкан-да? — астойдил ажабланди Абдужалилнинг бобоси.

— Сен бўлсанг, лагандан бошқа думалоқ нарсани билмайсан! — деди Аҳмаджоннинг бобоси илжайиб.

ҲОВЛИДАГИ УЙИНБУЗУҚИЛИКЛАР

— Энди, ҳовлидаги майдончага чиқамиз! — эълон қилди тарбиячи опа.

Бобожонлар билан бувижонлар дафтар-қаламларини йиғиштириб қўйиб, ташқарига отилдилар.

Ҳаво мусаффо. Кўк юзида қуёш чарақлаб турарди. Соя-салқин дарахтзорлар орасидан ўтиб, ўйин майдончасига чиқишди.

— Вой-бў, маза-ку! — деди Абдужалилнинг бобоси илжайиб.

— Юр, арғимчоқ учамиз! — деди Латифжоннинг бувиси Олиянинг бувисига.

— Яна кўзойнагингни синдириб, йиғлаб юрма! — деди Муниснинг бобоси.

— Сени ишинг бўлмасин! — деди Латифжоннинг бувиси тилини кўрсатиб, — ўзимиз биламиз!

Иккала буви кулиша-кулиша галма-галдан аргимчоқ уча бошлашди.

— Юринглар, қувлашмачоқ ўйнаймиз! — шерикларига яқинлашди Раҳиманинг қулоғи оғирроқ бобоси.

— Мени оёғим ярамайди, — афсуслангандек бош чайқади Аҳмаджоннинг бобоси ҳассасига ишора қилиб.

Раҳиманинг бобоси Абдужалилнинг бобосига юзланди.

— Нима, сени қорнинг халал бердими? — деди илжайиб.

— Э, бор, бор, тошингни тер! — деди Абдужалилнинг бобоси.

— Ни-ма? — бақирди Раҳиманинг қулоғи оғирроқ бобоси.

— Тошингни тер деяпман! — қичқирди Абдужалилнинг бобоси.

— Ҳа-а... Тераман, тераман! — деди Раҳиманинг бобоси ва қийиқчасини ечиб, нарироқдаги ўтлоқ тарафга кетди.

— Нима қилмоқчи? — сўради Аҳмаджоннинг бобоси.

— Тошини термоқчи! — кулди Абдужалилнинг бобоси.

— Йўғе!.. Ия, қара! Нима қияпти ўзи? — бақириб юборди Аҳмаджоннинг бобоси.

Бу пайтда Раҳиманинг бобоси барра ўтларни юлиб қийиқчасига йиға бошлаган эди.

— Нима қияяпсан ўзи, калласи ишламаган чол? — деди Аҳмаджоннинг бобоси унинг тепасига келиб.

Раҳиманинг бобосини қулоғи оғирроқ эмасми, индамай ишини давом эттираверди.

— Ҳо-ой! Сенга айтаяпман! — деди Аҳмаджоннинг бобоси Раҳиманинг бобоси олдидаги қийиқчага йиғилган ўтларни тўкиб ташларкан.

— Вой, бу нима қилганинг? — ўрнидан инқиллаб турди Раҳиманинг бобоси.

— Бу нима? — ўдағайлади Аҳмаджоннинг бобоси юлиб ташланган бир қучоқ ўтларни кўрсатиб.

— Нима қибди? Уйдаги қўйларимга тераяпман.

Исвежий ўтлар экан. Сенам теравер, ҳаммамизга етади! — деди Раҳиманинг бобоси бепарво оҳангда.

— Мумкин эмас! — Аҳмаджоннинг бобоси унинг елкасига туртиб, бошини чайқади. — Қалланг ишлайдими ўзи? Уят бўлади-я! Ай-яй-яй!..

Раҳиманинг бобоси гуноҳ иш қилиб қўйган боладек лабларини чўччайтириб ерга қараб қолди.

Кейин икковлашиб қум тўкиб қўйилган майдончага келишди. Абдужалилнинг бобоси пишиллаб катта, пачоқ челақка қум тўлдираётган эди.

— Сен нима қиляпсан? — сўради Аҳмаджоннинг бобоси.

— Айвоннинг зинаси кўчиб кетганди, — деди Абдужалилнинг бобоси бамайлихотир қисимлаб қум соларкан. — Уйда ярим қоп сиймон бор эди. Қум йўқ эди. Шу бир челақни нарироққа қўйиб қўйсам, ҳали ўғлим ишдан келиб олиб кетарди...

— Жинни-пинни бўлиб қолибсанлар ўзи! — деди Аҳмаджоннинг бобоси жиғибийрони чиқиб ва серажин бармоқлари билан юзини тимдалади. — Уят эмасми-а! Шарманда қилдиларинг-ку, одамни! Яна меҳнат фахрийлари-я! Уғрилик қилгани қандай қўлларинг борди?

— Нимаси ўғирлик бунди? — тушунмади Абдужалилнинг бобоси. — Ана, тиқилиб ётибди-ку!

— Тиқилиб ётса, сенга нима? Сен бир челақ олсанг, бу икки челақ олса, бошқаси бир замбил қум олиб кетса, эртага невараларимиз тупроқ ўйнаб ўтиришадими? — жаҳлдан товуши титраб кетди Аҳмаджоннинг бобосини.

— Ж-жа... энди, маҳалла оқсоқолиман деб бақира-верасанми? — деди Абдужалилнинг бобоси ранжиб. — Билиб қўй, бу ер идоранг эмас, бу ер боғча!

— Э, қўйинглар-е, мен сизлар билан ўртоқ бўлиб юрибман-а? — Аҳмаджоннинг бобоси қўл силкиб, ҳасасини дўқиллатиб нари кетди...

Абдужалилнинг бобоси челақдаги қумни ағдариб, челақни тўнкарди-да, пишиллаганча устига ўтирди ва асабий ҳаракатлар билан носқовоғини олиб, тили тагига нос ташлади...

ТУШЛИҚДАГИ ТУПОЛОН

— Бугун тушликда шўрва, устида котлетли макарон ва мева шарбати берилади! — эълон қилди тарбиячи опа боболар билан бувижонлар жой-жойларига ўтиришгач.

— Мени тишимни мазаси йўқ, — деди Олиянинг бувиси. — Менга шўрвангни ўзидан олиб келақол!

— Унинг котлетини мени товоғимга солиб қўяқол! — илжайди Абдужалилнинг бобоси.

— Бир кун пақ этиб ёрилиб кетасан, — деди Аҳмаджоннинг бобоси.

Ҳаммалари кулиб юборишди. Тарбиячи опа билан ошпаз хотин шўрва тарқата бошлашди.

— Нега уникида иккита гўшт, меникида битта? — косасини нари суриб аразлади Муниснинг бобоси.

— Ҳозир олиб келиб бераман! — деди тарбиячи опа.

— Энди керакмас, бўлди. Уйга кетаман! — йиғламсиради Муниснинг бобоси.

— Бўлди энди, шунгайм аразлайверасанми? — деди Аҳмаджоннинг бобоси, — иккита гўшт есанг шохинг чиқармиди, очопат?

Тарбиячи опа қўлида бир дона қайнатилган тухум билан қайтиб келди-да, хижолатли оҳангда деди:

— Шўрваннинг гўшти қолмабди, бобожон. Шунинг учун тухум еб қўяқолинг!

— Бизга-чи? Нега бизга тухум йўқ! — бақириб юборди Абдужалилнинг бобоси. — Нима, унинг ўғли каттакон бўлиб ишлагани учун падхалимлик қилаялсанми?

— Вой, нега унақа дейсиз? Менга ҳамманглар бир-дексизлар! — деди тарбиячи опа.

— Унда ҳаммага тухум берилсин! — деди Олиянинг бувиси ҳам қошигини столга уриб.

Ҳаммалари қошиқларини столга тақиллатиб уриб, шовқин сола кетишди.

— Тухум!.. Ту-хум!.. Ту-хум!..

— Э, одамнинг ҳар нима бўлгани яхши-е, еб тўймаслар! — деди Аҳмаджоннинг бобоси юзига фотиҳа тортиб ўрнидан тураркан. — Уятларга ўлдирдиларинг-ку?

Кўп ўтмай ҳаммага бир донадан тухум қайнатиб

берилди. Фақат Аҳмаджоннинг бобосигина емади. У дераза олдида ўтирганча «Гунча» ойномасини варақлаб томоша қилиб ўтирди.

— Ҳа, сен нега ҳеч кимга қўшилмай, буёққа келиб ўтирибсан? — деди Абдужалилнинг бобоси бир дона тухум узатиб. — Ма, ол, тегишингни!

— Узинг еб қўяқол! — деди Аҳмаджоннинг бобоси хўмрайиб.

— Э, менга мумкин эмас. Ҳаммаёгим қичишиб кетади. Шунинг учун ўзимникини чўнтагимга солиб қўйдим. Неварамга олиб бораман. Ол, сен ҳам неваранга берасан!

— Хайрият! — юзи ёришди Аҳмаджоннинг бобосини. — Невараларимиз эсингларда турган экан!..

КУНДУЗГИ ОРОМ ЕКИ БЕОРОМ СОАТЛАР

Ниҳоят, боғчадаги кундузги ором соатлари келди. Кундалик тартиб бўйича, бу пайтда ҳамма ўз ўрнига ётиб, бирпас мизғиб олиши лозим эди.

Бобожонлару бувижонлар ҳам эрталабдан бери анча чарчашганди... Шунинг учун бирпас дам олгани ётишмоқчи эди, бўлмади. Невараларига мўлжалланган каравотларга сиғишмади. Шунинг учун уларга кўрпа-тўшак бериб, хоналарнинг истаган жойида ётишга рухсат берилди.

Абдужалилнинг бобоси пишиллаганча ўзининг ўрнини дераза тагига солдию, қўлидаги печенъени чайнаганча ёта-ёта ухлаб қолди.

Латифжоннинг кўзойнакли бувиси билан Олиянинг бувиси эса хонанинг бошқа бурчагида анчагача шивир-шивир қилиб ётишдию, кейин улар ҳам уйқуга кетишди.

Муниснинг бобоси ҳам боши ёстиққа теккан заҳоти кўзлари ўз-ўзидан юмила бошлади. Раҳиманинг қулоғи оғирроқ бобоси эса «бошқалар хуррак отса, ухлаёлмайман» деб, тўшагини судраб қўшни хонага чиқиб кетди.

Фақат Аҳмаджоннинг бобосигина ухламади. Негадир уйқуси қочди. Курсини дераза ёнига қўйиб ўтириб олди-да, одатдагидек хаёлларга берилиб кетди.

— Сиз нега ухламаяпсиз, бобожон? — сўради тар-

биячи опа унга яқинлашиб, — ҳозир «ором соати»-ку!
— Шунақа пайтда кўзга уйқу келадими, она қизим!
— бош чайқади Аҳмаджоннинг бобоси. — У ёқда шундоқ ишлар бўляпти-ку, биз бу ерда думалаб ётсак... Йўқ, ухлаёлмайман. Ўзи, яқин йигирма йилдан бери уйқу йўқ. Шундоқ ўтирганим-ўтирган, ўйлаганим-ўйлаган...

— Нималарни ўйлайсиз, бобо? — унинг ёнидаги курсига чўкди тарбиячи опа.

— Нималарни ўйлардим, қизим, ҳаётни-да! Урушларни кўрдик... Очарчиликни, қимматчиликларни бошдан ўтказдик... Энди юртимиз мустақил бўлиб, шундоқ яхши замонлар келганда, қариб қолаётганимизга хафа бўламан.

— Ҳечам хафа бўлманг! Ҳалиям яхшисизлар, — уни овутди тарбиячи опа. — Қанча яхши ишлар қилгансизлар. Ҳозир ҳам қанчадан-қанча савобли ишларни бошлаяпсизлар. Ана, маҳаллада новвойхона қурдирибсизлар, газета сотадиган дўконча очтирдинглар...

— Нима, ёмон бўлтимми?! — мўйловдек ўсиқ қошларини уйди Аҳмаджоннинг бобоси. — Живачка билан попирос сотадиган дўконлар ҳаммаёқда тикилиб кетди-ку! Унинг ўрнига одамлар газета-журнал ўқигани маъқул эмасми?

— Тўппа-тўғри, — уни маъқуллади тарбиячи опа. — Кейин, эшитишимча стадион қурмоқчи эмишсизлар?

— Ҳа, шунақа ниятимиз бор, — деди Аҳмаджоннинг бобоси, — маҳалланинг этагида ҳайҳотдек майдон ахлатхона бўлиб ётибди. У ёққа чопдим, бу ёққа чопдим, охири болалар учун истидион қурадиган бўлдик. Болалар мактабдан, боғчадан келгандан кейин лақиллаб юрмасдан пизкултура билан шуғулланишсин. Бўлмаса, манави чол-кампирларга ўхшаб шўлтиллаб қолишади...

Тарбиячи опа кулиб юбормаслик учун оғзини кафти билан ёпди.

— Ана, кўрдингизми, қанча хайрли ишлар амалга ошириляпти. Ҳаммасига сиз, сизлар бош-қош бўляпсизлар. Эҳ-ҳе, яна қанча ишлар қиласизлар ҳали!

— Бе-е! — афтини буриштирди Аҳмаджоннинг бобоси. — Шулар билан бирон иш қилиб бўларканми? Бир боғчадаги ўтлоқдан қўйларига ўт юлса, иккинчиси зинасини тузатишга челақда қум ўғирласа...

— Ҳа, энди бир пайтлар шунақароқ тарбия кўриш-

ганда... Хафа бўлманг! — деди тарбиячи опа уни юпатишга уриниб.

— Нега хафа бўлмас эканман? Бўламан-да! — бирдан ловуллаб кетди Аҳмаджоннинг бобоси. — Улар бунақа тарбия кўришмаган. Жуда яхши болалар эди. Уларни муштдайлигидан биламан. Фақат аввалги замон шунақа қилиб қўйди. Узлари тўқ бўлсаям, кўзлари оч бўлиб қолган...

— Ҳечқиси йўқ. Тушуниб олишади, — жилмайди тарбиячи опа.

— Гўрдами? — кулимсиради Аҳмаджоннинг бобоси хонада ухлаб ётган бобожон-бувижонларга кўз югуртириб. — Бири 80 да, бири 70 да, бошқаси бир кам 60 ёшда бўлса...

— Ана, сиз уларни тартибга чақиргандингиз, «хўп» дейишди-ку! Чойхонада, йиғинларда шунақа гапларни айтиб турсангиз, ҳаммаси яхши бўлади. Маҳалла оқсоқолисиз-ку, ахир?

— Дарвоқе, чойхона деганингга ёдимга тушди. Боғчангда қанча бола бор?

— Бир юз элликта... Нимайди? — сўради тарбиячи опа.

— Бир юз элликтамас бир юз эллик битта деявер! — уни тўғрилади Аҳмаджоннинг бобоси ва жилмайиб қўйди. — Утган куни Асом пучуқнинг келини фарзандли бўлган. Бир, бир ярим йил ўтар-ўтмас, уям боғчангга келадиган бўлиб қолади. Униям ҳисобга қўшиб қўявер!

— Тўғри, тўғри, — кулимсиради тарбиячи опа бобони маъқуллаб.

— Нима десам, шуни «тўғри, тўғри» деявермагинда, бир иш қилгин!

— Қанақа иш? — кўзларини пирпиратди тарбиячи опа.

— Уша, бир юз элликта боланинг ҳар бирини онасига айтгин! Ҳаммаси биттадан кўчат олиб келишсин! Урикми, олмами, анжирми... фарқи йўқ. Маҳалла чойхонасининг ёнбошида ҳовлидек жой қаровсиз ётибди. Уша ерга экамиз! Якшанба куни ҳашар дегин! Ҳаммаси кетмон, белкуракларини кўтариб келишсин! Олди кўклам. Худо хоҳласа ҳаммаси униб-ўсиб кетади. Қарабсанки, икки-уч йил ўтар-ўтмас, жаннатдек «Болалар боғи» бўлиб турибди-да!

— Яхши ўйлабсиз, — деди тарбиячи опа қувониб. —

Албатта, айтаман. Ҳар битта боланинг ўзини дарахти бўлса, ўзимиз уларни етаклаб олиб бориб, тагини юмшатиб, суғориб турамиз!

— Шундоқ бўлсин! — деди Аҳмаджоннинг бобоси юзига фотиҳа тортиб ўрнидан кўзгаларкан. — Бўлма-са, мен кетдим. Уйга бориб, пешин намозини ўқий-да, кейин маҳалла кўмитасига чиқай! Сен анави боқибегам чол-кампирларни уйғотиб, орқамдан юбор! Идорада маслаҳатлашиб оламиз!

Аҳмаджоннинг бобоси шундай деб чиқиб кетди.

Тарбиячи опа унинг орқасидан жилмайганча тикилиб қолди. Унинг кўзларида ҳам ҳавас, ҳам ғурур, ҳам меҳр, ҳам ҳурмат балқиб турарди...

ТУШ ҚИНОГА УХШАЙДИ

— Даврон! Ҳой, тиниб-тинчимаган чол! Уйда мисан? — деган дўриллаган товуш эшитилдию, Аҳмаджон уйғониб кетди. Аввалига нима бўлаётганини тушунмай қолди. «Боғча қани? Тарбиячи опа, боғча болалари бўлиб қолган боболару бувилар қани?..»

Аҳмаджон кўзларини ишқалаганча ўрнида ўтираркан, нима бўлганини англаб етолмасди.

Зум ўтмай ҳовлида бобосининг товуши эшитилди.

— Ҳа, сен мисан, Абдулҳай? Ке, ке!

— Яна нима бало ишларни бошлаб юрибсан ўзи? — деди Абдужалилнинг бобоси. — Чойхонанинг ёнида боғ ўстирамиз, ҳамма идорага чиқсин дебсанми-ей!

— Ҳа, шунақа, шунақа, — кулгани эшитилди Аҳмаджоннинг бобосини. — Ҳа, ёқмадими? Бошқалар қани? Очил, Раҳима отинлар қани?

— Идорангга кетишди. Бўлақол, юр! — деди Абдужалилнинг бобоси.

— Вой чой ичмасдан кетасизларми, Абдулҳай амаки? Дастурхон тайёр эди-я! — овози эшитилди аясининг.

— Йўқ, келин. Қайнотанг чойхонанинг ёнида боғ барпо қилмоқчи! Ҳар битта болага атаб биттадан кўчат ўстирармиш. Уша дарахтларнинг тагида ўтириб чой ичамиз энди, — кулди Абдужалилнинг бобоси.

— Илойим, айтганинглар келсин! — деди аяси.

— Кўп жаврамай, юрақол энди! — деди Аҳмаджоннинг бобоси. — Бошқалар кутиб қолишмасин!

Улар кўчага чиқиб кетишди шекилли, ҳовли жимжит бўлиб қолди.

Аҳмаджон ўрнидан туриб ташқарига чиқди.

— Ая! — чақирди у атрофга аланглаб.

Ошхонада куймаланаётган аяси деразадан мўраллади.

— Ҳа, турдингми, Аҳмаджон. Нима бўлди?

— Ҳеч нима, — деди Аҳмаджон қовоғини солиб, — менам боғчага бораман!

— Энди кеч қолдинг-ку, эртага борарсан, — деди аяси у томонга юриб келаркан.

— Йўқ, бораман! — деди Аҳмаджон йиғлагудек бўлиб. — Бугун ҳамма боғчага боради... Кейин дарахт экишади... Мен уйда ўтираверарканман-да?

— Сен буларни қаёқдан биласан? — ҳайрон бўлди аяси ва хавотирланиб, кафтини унинг пешонасига қўйди.

— Кинода кўрдим... Ҳозир кўрдим... — деди Аҳмаджон нима дейишини билмай, — бобомнинг ўзлари тарбиячи опамизга айтдилар. Ҳамма борсин, болалар боғи қиламиз дедилар...

Аяси ёқасига «туф-туф»ладию, бирдан юзи ёришиб, кулиб юборди.

— Вой, қуриб кетмагур-ей! Қўрқитиб юбординг-а, одамни! Ҳозир кирганимда ухлаб ётгандинг-ку! Тушингда кўрибсан-да!

— Тушимда? — тушунмади Аҳмаджон кўзларини пирпиратиб ва қўшиб қўйди: — Кинода кўрдим, билдингизми? Шундоқ ҳаммасини кўрдим...

— Туш ҳам кинога ўхшайди-да, болам! — жилмайди аяси ва унинг пешонасидан ўпиб, елкасига қоқиб қўйди, — сен дарров кийиниб олгин, боғчага бирга борамиз, хўпми?

— Сиз ҳам тезроқ бўлинг! — деди Аҳмаджон уйга кириб кетаркан.

Хиёл ўтмай она-бола кўчага чиқишди.

Ҳаво очиқ. Осмон мусаффо. Кўк юзида чинниқанот кабутарлар учиб юришар, катта-кичик дарахтларнинг куртаклари эндигина кўз оча бошлаган новдаларида қўниб ўтирган қушчалар ҳам бир-бирларига гал бермай чуғурлашишар, гўё улар ҳам янги «Болалар боғчаси» барпо этилаётганидан қувониб, ўз тилларида «Роса маза қиладиган бўлдик-да», «Юринглар, биз ҳам боғчага, болаларнинг олдига борамиз! Уша ерда ўйнаймиз!» дейишаётганга ўхшарди...

ЖАЖЖИ ҲИКОЯЛАР

КИМ ЭКАН У, ЯХШИ БОЛА?..

Ҳикояларимиз қаҳрамонлари Дилафрӯз, Юлдуз, Тоҳир, Элёр, Отабек, Рустам, Бахтиёр, Сайёра ва Ботирлар сизларнинг тенгдошларингиз. Шунинг учун ҳам бу жажжи ҳикояларни фақат улар ҳақида эмас, сизлар ва бошқа ўртоқларингиз ҳақида деса ҳам бўлади.

Чунки, бунақа воқеа-ҳодисалар сизларнинг ҳаётингизда ҳам ҳар кун содир бўлиб туради. Энди бунисини, ўқиб чиққач, билиб оласиз!

ДИЛАФРУЗНИНГ ЭРТАГИ

Дилафрӯз бир кун жуда қизиқ эртақ тўқиди. Мана у:

«... Бор экану, йўқ экан. Автобус, Троллейбус, Трамвай деган уч ака-ука бўлишган экан.

Автобус ақлли, аълочи бола экан.

Троллейбус билан Трамвай қулоқсиз, тўполончи бола эканлар.

Шундан кейин ойиси Троллейбус билан Трамвайнинг қўлларидан симга боғлаб қўйибди. Ушандан бери улар ойисининг айтганларига қулоқ солиб, унинг кўрсатган йўлидан юришаркан.

Автобус эса яхши бола бўлгани учун, ўзи хоҳлаган кўчада ўйнаб юравераркан.

Ишонмасанглар, ана, кўчага чиқиб қаранглар, кўрасизлар!

Шу билан эртагим тамом!..»

ДАДАСИНИ ХУРСАНД ҚИЛГАН БОЛА

Элёр дадаси билан шаҳарда, кўчада айланиб юришганди.

Бир кампир дадасидан: «Нон дўкони» қайси тарафда, ўғлим?» — деб сўради.

— Хув, анави ёқда! — жавоб берди Элёр дадасидан аввал.

Кампир: «Раҳмат, болам, катта йнгит бўлгин!» — деб ўша тарафга кетди.

Дадаси эса ҳайрон бўлиб қолди.

— Сен бу ердаги «Нон дўкон»ни қаёқдан биласан? — сўради у.

— Биладан-да, — деди Элёр жилмайиб.

— Қизиқ, ё илгари буёққа келганмидинг? — сўради дадаси.

— Йўқ, — бош чайқади Элёр. — Мен ўша тарафдан келаётган амакиларнинг нон кўтариб олишганини кўрувдим. Шунинг учун «Нон дўкони» ўша томонда деб ўйладим...

Дадаси Элёрнинг зийраклигидан жуда хурсанд бўлди.

ТУҒИЛГАН ҚУН

Юлдуз беш ёшга тўлган куни дадаси унга ўзидек қўғирчоқ олиб келди. Ётса кўзлари юмилади, турса очилади. Бунақа қўғирчоқ сизларда ҳам бўлса керак-а? Мана, энди Юлдузхонда ҳам бор.

Уша куни Юлдузнинг туғилган кунини нишонлашди. Бувиси ширин кулчалар ёпиб келди. Онаси чиройли кўйлак, аммаси расм дафтари билан бўёқ қалам совға қилишди.

— Шундай қилиб, Юлдуз қизим, неча ёшга тўлдилар? — сўради бувиси.

— Бугун беш ёшга тўлдим! — деди Юлдуз мақтаниб ва кўшиб қўйди: — Эртага-чи, олтига тўламан!..

БИРИНЧИ УРИН ЯХШИМИ, БЕШИНЧИ УРИНМИ?

Дилафрўз биринчи синфда ўқийди. Мактаблари ҳам шундоқ уйларининг рўпарасида. Ҳар куни ўзи бориб, ўзи келади.

Юлдузни бўлса, онаси боғчага олиб бориб, олиб келади.

Ҳар куни Юлдуз Дилафрўздан сўрайди.

— Бугун неча баҳо олдингиз, она?

— Беш! — дейди Дилафрўз бармоқларини ёйиб кўрсатиб.

Эртасига яна сўрайди.

— Бугун-чи?

— Беш! — дейди яна Дилафрўз.

Бир куни Юлдуз яна сўради-да, «Беш» деган жавобни эшитиб, лабларини бурди:

— Ва-а! Ҳар куни беш, беш! Бир баҳо яхши эмасми?

— Нега яхши бўларкан? — сўради Дилафрўз кўзларини пирпиратиб.

— Бир—биринчи ўрин бўлади-да! Сиз бўлса, доим бешинчи ўринда экансиз!...

КИМ ЭКАН У, ЯХШИ БОЛА?

Кечаси тўрт яшар ўғлим чақиради:

— Дада, келинг, эртақ айтиб бераман!

Қизиқиб, каровати ёнига бордим. У эртагини бошлади:

— Бор экан, йўқ экан, битта бола бор экан. Ж-жа... яхши бола экан. Дадасининг айтганигаям, ойсининг айтганларигаям доим «хўп» деркан.

Бир куни дадаси уни болалар ўйнайдиган боғга олиб борибди. Арғимчоқ учибди, айланмачоқ учибди, от-аравада катайса қилибди. Кейин «Ҳайвонот боғи»га боришибди. Йўлбарсни, филни, маймунларни кўришибди. Кейин, «Қўғирчоқ театри»га боришибди. Дадаси унга морожни олиб берибди. У:

«Раҳмат адажон» —дебди...

Шу ерга келганда ўғлимнинг нафаси ҳапқириб тўхтаб қолди.

— Кейин, нима бўпти? — сўрадим эртакнинг давомини кутиб.

— Кейин... кейин... маза қилибди-да!..

— Қим экан ўша яхши бола? — сўрадим мен.

— Оти Отабек экан, — деди ўғлим хўрсиниб.

— Қайси Отабек? Қимнинг ўғли? — сўрадим мен, — Жуда яхши бола экан-да!

Ўғлим «Вой, шуниям билмайсизми» дегандек илжайди-да, деди:

— Отабек-да!.. Эркин Усмоновнинг ўғли!..

МУСТАҚИЛЛИК ҲАҚИДА ИНШО

5-«Б» синф ўқувчилари «Мустақиллик нима?» мавзусида иншо ёзадиган бўлишди.

Мавзу аниқ, Дафтар-ручкалар тахт. Фақат ўқувчиларгина гапни нимадан бошлашни билмай ҳайрон эдилар. Ҳатто, синф аълочиси Сайёра ҳам чиройли лабларини қимтиганча, ўйланиб қолган, доим шивир-шивир қилиб ўтирадиган, қитмир Ҳасан билан масхарабоз Норматдан тортиб, доим пиқирлашиб ўтирадиган бижилдоқ Фотима-Зухраларгача жим ўтиришарди...

— Ўзбекистонимиз Мустақил бўлганига беш йил тўлди-а? — деди муаллима опа яна алоҳида таъкидлаб. — Қим ана шу Мустақилликни қандай тушунса, шундай ёзсин!

Ҳикоямиз қаҳрамони Бахтиёр эса Мустақиллик тўғрисида «Гулхан»да, «Тонг юлдузи»да ўқиганларини, радиода эшитганларини, телевизорда кўрганларини эслашга уриндию, лекин шу топда негадир ҳеч нарса ҳаёлига келмади. Вақт эса ўтиб бормоқда эди. Ниҳоят, бир фикрга келди-ю, кўнгилдаги гапларни тез-тез ёзишга тутинди...

ИНШО: МУСТАҚИЛЛИК НИМА?

Акамнинг айтишича, Ўзбекистон энди мустақил бўлибди. Бундан кейин ҳамма нарса ўзимизники экан. Ер ҳам, осмон ҳам, пахта-буғдой ҳам.

«Илгари, булар ўзимизники эмасмиди?» десам, «Юқори синфга ўтганимда билиб оласан»,—деди.

Акам айтмаса ҳам, ўзим оз-моз биламан. Мана, бизнинг катта ҳовлимиз бор. Ўзимизники. У ерда кўп дарахтлар ўсади. Баҳорда гуллар очилади. Дунёдаги ҳамма қушлар боғимизга учиб келиб сайрашаётганга ўхшайди.

Маҳалламиз ҳам катта. Қўшнилариимиз яхши. Қўчаларимиз озода. Мен маҳалламизни, уйимизни, ўртоқларимни яхши кўраман.

Дадам темир йўлда катта тепловоз ҳайдайдилар, кўп шаҳарларга борадилар, ҳар сафар менга кўп совғалар олиб келадилар.

Ойим дўхтир бўлиб ишлайдилар. Касалхонада касалларга қарайдилар.

Акам Университет деган катта мактабда ўқийдилар. Ўқишни битирсалар инглиз тилидан таржимон бўлиб, Америкага борармишлар. Менимча, ойим юбормасалар керак. «Ўқиши битса уйлантирамиз»,—деб юрибдилар.

Синглим маҳалламиздаги боғчага қатнайди. Ўзи кичкинагина-ку, ичи тўла савол. «У нима?», «Бу нима?», «Нега?», «Нима учун?»—деб сўрайверади. Сира чарчмайди. Унга жавоб бераман деб, биз чарчаб кетамиз.

Энг яқин ўртоғим — Маҳмуд. Жаҳли тезроқ бўлсаям, биз сира уришмаймиз. Бирга каратэ тўгарагига қатнаймиз. Гоҳ у ютади, гоҳ мен. Ҳеч хафалашмаймиз.

Синфдошларим ичида энг яхшиси Сайёра. Математикадан масалаларни баъзан кўчиртирмаса ҳам, туншунтириб, ёрдам беради. Жуда ақлли қиз.

Катта бўлсам, дадамга ўхшаб поезд ҳайдагим, катта-катта шаҳарларга, Америкагайм, Африкагайм боргим келади. Ушанда ҳамма синфдошларимни, ўртоқларимни ҳам вагонларга чиқариб, айлантириб келаман. Уша ёқдаги болаларга боғимиздаги мевалардан совға қилиб олиб бораман. Маза қилишади. Биз ҳам маза қилиб ўйнаб келамиз.

Бир куни ойимларга шуларни айтсам, хурсанд бўлдилар. «Юртимиз тинч бўлса, сен яхши ўқисанг ниятингга етасан»,—дедилар.

Мана шуларнинг ҳаммаси Мустақиллик бўлса керак...»

...Орадан бир ҳафта ўтгач, дарс тугашига яқин иншо натижалари эълон қилинди. Иккита беш, йигирмата тўрт, битта уч баҳо чиқибди.

Иккита беш баҳо Бахтиёр билан Сайёранинг иншоларига қўйилибди.

Муаллима баҳоларни айтгандан кейин, олд қаторда ўтирадиган Маҳмуд Бахтиёрга ўгирилиб: «Зўрсан-ку, Бахтий! Қанақа қилиб ёздинг?» — деб сўради.

Бахтиёр нима дейишини билмай, «Шундоқ... партада ўтириб ёздим», — деб жавоб берганди, бутун синф гурр этиб кулиб юборди. Ҳатто муаллиманинг ўзи ҳам уларга қўшилишди.

Зум ўтмай танаффусга кўнғироқ чалинди.

Бутун мактаб яна болаларнинг шодон шовқин-суронларига тўлди...

«АВВАЛ УҚИ, КЕЙИН ТОПИ!»

(Топишмоқ-ҳикоялар)

ҲАЙВОНОТ БОҒИДА

Тоҳиржон онаси билан «Ҳайвонот боғи»га борди. Илонларни кўрди. Товусни, филни, маймунларни... Маза қилди.

Сув тўла ҳовузга тушиб олган бир ҳайвонни кўролмади, холос.

Онасининг айтишича, ўша ҳайвон ўзига тош отадиган тўполончи болалардан хафа бўлиб, сув остига бекиниб олганмиш...

«Ҳайвонот боғи»да Тоҳирни кўролмаган ҳайвоннинг оти нима? Топинг-чи?

КИТОБЧА

Элёрнинг дадаси чиройли китобча олиб келиб берди.

Расмлари кўп китоб.

Тоза варақлади, томоша қилди.

Афсуски, ўқиёлмади. Ҳали мактабга бормади-да!

Кейин, дадасига: «Ўзингиз ўқиб беринг», — деди.

Лекин дадаси: «Ҳозир вақтим йўқроқ, ўғлим», — деди.

Аясига айтганди, ўқиб берди.

Роса маза қилиб эшитди...

— Айтинг-чи, дадаси Элёрга қандай китоб олиб келиб берибди?

ТОМОША

Болаларни театрға олиб боришди.

Умар, Рустам ва Ботир ёнма-ён ўтиришди.

Росаям қизиқ томоша экан.
Анча вақт ўтганини ҳам сезмай қолишди.
Танаффусда музқаймоқ ейишди.
Иннакейин, томоша яна давом этди.
Ниҳоят уйга қайтишди.
Оналарига ҳамма кўрганларини гапириб беришди...
— Топлинг-чи, болалар қандай спектаклни томоша қилишди?

«КИМ БЎЛСАМ ЭКАН?»

Рустамларнинг синфида «Қим бўлсам экан?» деган мавзуда иншо ёзишди.

Анчагача у ёзолмай, ўйлаб ўтирди.

Спортчи бўламан, самолёт ҳайдайман деб ёзмоқчи бўлдию, айниди.

Секин қараса, ёнида ўтирадиган Оқилжон бир касб ҳақида ёзаяпти.

Оқилжонга сездирмай, ўзиям ўша касб ҳақида ёза бошлади...

Мабодо, билмайсизми? Иккала ўртоқ қайси касб ҳақида иншо ёзишди экан?..

ДАРАХТ ТЕПАСИДАГИ БОЛА

(Саргузашт-фантастик қисса)

«Бу гап бир чўпчакка ўхшайди, лекин
Ишонгиси келар одамнинг...»

Асқад МУХТОР

ОДДИЙ ЕЗ КУНЛАРИНИНГ БИРИДА

Бу ғаройиб воқеалар ёзги таътил бошланган кунларнинг бирида содир бўлди.

Мактабдаги ёзиладиган аксарият иншолардаги: «Мен ёзги таътилни тоғ этагидаги оромгоҳда ўтказдим», «Мен Тошкентга бордим, циркда томоша кўрдим», «Мен яйловда чўпон тоғамга ёрдамлашдим. Бўрини отиб ўлдирдим», — деган гап-сўзларнинг тўқсон фоизи ёлгон экан. Болалар азбаройи ноилжликдан тўқишаркан, ё бирон китобда ўқиганларини ёзишаркан...

Яна ким биледи дейсиз? Балки, шунақа дам оладиганлар ҳам бордир? Лекин Қўзивой аллақачон бунақа гапларга ишонмай қўйган. Чунки Яккақоя болалари таътилни бунақа ўтказишмайди.

Тўғри, дашту далалар орасидаги бу қишлоқда шаҳардаги каби моторли қайиқларда «катайса» қилиб юрадиган зангори кўллар йўқ. Аммо, суви лойқа, ичида битта-яримта илону қурбақалар сузиб юрадиган бўлсаям анҳор бор. Чўмилса, тупроққа думалаб, офтобда қорайиб ётса бўлади.

Бу ерда шаҳардаги каби цирк томошаси бўлмасаям, ёзги клубнинг деворига чиқиб олиб, минг мартаба кўргангиз «Терминатор»ни минг биринчи марта томоша қилиш мумкин. Қишлоқ болалари яйловда бўри отишмасаям, анҳорда балиқ тутишлари мумкин.

Аммо, бу сафар Қўзивой ва унинг ўртоқларига ана шунақа нарсалар ҳам насиб қилмади. Ёзги имтиҳонларни топширар-топширмас далага ҳашарга олиб чиқишди. Бу йил картошка қурғур шунақанги ҳосил берганки, нақ ҳайдалган ердан қайнаб чиқаяпти дейсиз!

... Болалар картошкаларни ҳали бесўнақай саватларга териб солишади, ҳали қопга, ҳали тўрхалталар-

га йиғишади. Орқаларидан эса аравали трактор эргашиб юради. Ундаги амакилар саватлардаги, қоплардаги картошкаларни бўшатишиб яна ерга отишади.

... Яна букчайиб картошка териш керак. Юз-кўзларингиз чангга ботади, белингиз зирқираб, оёқларингиз қақшаб кетади, картошка териш ҳам пахта теришдан осон эмаслигига ишонч ҳосил қиласиз. Чарчайсиз, зерикасиз...

Шунақа пайтларда болалар «оқ ва қизил»ни бошлаб юборишади. Икки тараф бўлиб олишгач, «жанг» бошланади. Бири саватни тўнкариб тагига яширинади, бирови қопнинг ортига, бошқа биров ўқариққа... Картошкалар ҳавода «виз-виз» учеди. Қимга тегса тамом, у «ўлган» ҳисобланади. «Уруш» тугагунча индамай ётиши керак. Қолганлар жангни давом эттиришади. То майдонда битта «тирик» жангчи-ғолиб қолмагунча... Жуда қизиқ ўйин...

Фақат Нормат чўлоқ кўриб қолмаса бўлгани. Жуда ёмон одам. Ўзи сап-сарик. Кўзлари қип-қизил. Шоп мўйлови, қинғир-қийшиқ тишлари тамаки чекаверганидан сарғайиб кетган, бўйни билан елкаси битта, худди гўлага ўхшайди. Доим ширакайф. Ундан ҳамма кўрқади. Бир вақтлар шу колхозга раис ҳам бўлган дейишади. Ҳозир ҳеч ким эмасу, ўзини ҳалиям раис деб ўйлаб қоладими, катта-кичikka дўқ қилгани-қилган. Ҳар икки гапнинг бирида: «Ҳукуматимиз сенларни ўқитиб-тарбияляпти. Бу ғамхўрликка зарбдор меҳнат билан жавоб бериш керак!.. Давлат биздан картошка кутаяпти. Бир дона картошка далада қолмаслиги керак!.. Мана, мен, уруш ва меҳнат фахрийсиман! Етиб дам олсам бўлади. Аммо виждоним йўл қўймайди. Шунинг учун сиз болаларга бригадирликни ўзим сўраб олдим. Далада меҳнат интизоми ўрнатиш керак!» — деб вайсагани-вайсаган.

Шунақа пайтларда Қўзивойнинг юраги сиқилиб кетади. Даладаям интизом бўладими? Ҳамма ўзининг ишини билиб-билиб қилса, шу-да, меҳнат интизоми! Ўргилиб кетдим бригадирлигингдан!» — деб бақариб юборгиси келади. «Ана дала... ана картошка... ана сават... ана қоп! Тераверади-да! Шуниям бошқариш, бошқаларга ўргатиб туриш керакми?!»

Уша кунги ҳангомалар ҳам ана шу картошка даласида, тўғрироғи ҳикоямиз қаҳрамони, 6-«А» синф ўқув-

чиси Қўзивой Орипов деган қоп-қора болакайнинг гузардаги юз ёшлик чинорга чиқиб олган пайтда бошланди...

ДАРАХТ ТЕПАСИДАГИ БОЛА

Яккақоя қишлоғининг тўрт тарафидан кўзга ташланиб турадиган энг баланд, энг улуғвор дарахт ана шу чинор эди. Айқаш-уйқаш шохлари ит тозаллаган суякдек оқариб кўринар, тандирдек танаси ажин қоплагандек буришиб-тиришиб кетганди.

Яхши гапниям, ёмон гапниям қулоғи бўлади. Бирпасда гузарга тумонат одам тўпланди. Қўзивой бўлса дарахтнинг энг тепасида, шохлар орасига ўрнашиб олган, бир қараган кишига чиқишга чиққану энди ерга тушолмаётганга ўхшарди.

Нормат чўлоқ бўлса оқсоқланганча, сўкиниб тепага тикилади. Йиғилганлар ҳайрон...

— Ҳов, Қўзивой! Қанақа қилиб чиқиб олдинг? — бақирди тўпланганлар орасидан кимдир.

Қўзивой индамади.

Нормат чўлоқ кафтини оғзига карнай қилиб қичқирди:

— Туш, итвачча!.. Тушасанми-йўқми?

Қўзивой «йўқ» дегандек бош чайқади.

Йигитлардан бир-иккитаси чинор тепасига тирмашиб кўришди-ю, бўлмади. Кимдир уйдан нарвон олиб чиқди. Нарвон дарахтнинг учидан бирига ҳам етмади.

— Қанақа қилиб чиқиб олдийкин? Қуш бўлсаки, пир этиб учиб чиққан бўлса! — деди дўкон қоровули, Парпи бува деган букри чол.

— Биринчи бўлиб уни мен кўрдим, — деди Қажом сартарош, — Устахонанинг рўпарасидан ит қувгандек югуриб ўтди. Тинчликмикан деб отилиб чиқдим. Қарасам, орқасидан Нормат ака қувиб келаяптилар. Кейин бундоқ қарасам, тирмизак аллақачон дарахтнинг устига чиқиб олибди. Вой қудратингдан деб ёқамни ушлаб қолман!..

— Нима бўлди ўзи, Нормат тоға? Тинчликми? — аралашди бошқа биров.

Нормат чўлоқ «э!» дея қўл силкиди-да, яна дарахт тепасига қараб қичқирди:

— Ув, бола! Менга қара! Агар ҳозир тушмасанг, қўшоғизимни олиб чиқиб отиб тушираман!

— Ёш боланинг ўтакасини ёриб нима қиласиз, Норматбой? — деди Парпи бува койиниб. — Узи зўрға ўтирибдию, қанақа қилиб тушади?

— Қанақа қилиб чиққан бўлса, шунақа қилиб тушади! — яна тутақди Нормат чўлоқ.

Яккақояликлар азалдан ҳазил-мутойибага ўч, ҳангоматалаб одамлар эмасми, бири олиб, бири қўйиб тортиша кетишди.

— Бу тирранча бир бало қилган бўлса керак, бўлмаса Нормат чўлоқ нега қувади?

— Бўлса бордир, бола бояқиш қўрққанидан дарахтга чиқиб кетганов!

— Э, шу бор гап! Менам бир йили ит қувганида худоё тавба қилдим, анҳордан сакраб ўтиб кетганман-эй! Қўрқув ёмон бўларкан-да!

— Кейин бундоқ қарасам анҳор эмас, ариқ экан дегин! — луқма ташлайди кимдир.

Одамлар кулишади.

— Йўқ, бу ерда бошқа гап борга ўхшайди, ҳойнаҳой...

— Қўзивой, шохни маҳкам ушлаб ўтир, жиян, эҳтиёт бўл! — қичқирди тўпланганлардан бири.

— Ваҳима қилманг, амаки, той мингандек ўтирибди!

— Ота ўғил-да! Отаси, раҳматли Ориф полвон ҳам ж-жа... зўр чавандоз эди.

— Ҳа, энди, ҳеч қайси чавандоз ҳам икки-уч том тепада ўтирмайди-да!

— Шу, бир китобда ўқигандим. Бир одам томга чиқволиб ҳеч тушмайди. Охири каттаконликка тайинлаймиз дейишгач, тушади.

— Уқиганман! Азиз Несин ёзган! — деди бўйи ҳам, кўл-оёқлари ҳам косовдек узун новвой йигитча.

— Ким? — мўйловдек ўсиқ, сарғиш қошларини чимирди Қажом сартарош.

— Азиз Несин. Турк ёзувчиси.

— Унисини билмадим, мен ўзбекчасини ўқиганман. Локигин, яхши ёзган қизиталоқ!

— Энди мулла, у томга чиққан бошқа, бу чинор бошқа, — деди бошқа биров. — Ваҳимасини қаранг! Учи нақ булутни ялайман деб турибди!

— Бола қалтис ҳаракат қилмаса бас!

— Нафасингизни иссигроқ қилинг-е, Худо асрасин!

— Мен ҳам бир кинода кўргандим. Бир одам дарахтга чиқиб олади-да, ҳеч тушолмайди. Кейин бир доно одам «унга арқон узатинглар» деб маслаҳат беради. «Нега?» дейишса, доно «бир кўни қўшнимиз қудуққа тушиб кетганида шунақа қилиб тортиб олгандик» дейди.

— Ва-а! У кинони кўрганман! Грузинлар олган! — деди яна бўйи ҳам, қўл-оёқлари ҳам косовдек узун новвой йигитча.

— Узи ўқимаган китобинг, кўрмаган киноинг қолмаган эканку-а, мулла! — деди Қажом сартарош.

Ҳамма кулиб юборди.

Фақат Нормат чўлоқнинг кўнглига ҳеч нима сиғмас, оғзидаги папиросини бурқиситганча қафасдаги арслондек безовталаниб, у ёқдан-буёққа юрарди, холос. Шу топда унинг авзойидан қўрқулик эди.

— Норматбой, кўп сиқилманг! — деди Парпи бува уни тинчлантиришга уриниб. — Шу боладан аччиғланиб ўтирасизми?

— Ие, бола дейсиз-а? — кўзларини ола-кула қилди Нормат чўлоқ, — Боламас, балонинг ўзи-ку! Нима деганини эшитганингизда билардингиз бунинг кимлигини! Йў-ўқ, терисини шилиб олмасам Нормат отимни бошқа кўяман!

— Э, шу боланинг териси нима бўларди, бир чирманда қоплашгаям етса катта гап! — ҳазилга йўйди кимдир.

— Ўзингиз-чи, ўзингиз нима дедингиз? — дарахт тепасидан қичқирди шу пайт Қўзивой.

— Ана, ана! — Нормат чўлоқ «кўраяпсизларми» дегандек ва яна муштини дўлайтирди. — Учир овозингни, тирмизак!

— Ўзингиз оғзингизга қараб гапиринг! Хўпми! Сиздан кўрқадиган одам йўқ бу ерда! — яна бўш келмади Қўзивой.

Йигилганлар бейхтиёр кулиб юборишди.

— Яхшиликча тушасанми-йўқми? — овозини баландлатди Нормат чўлоқ.

— Тушмайман! — деди Қўзивой.

— Унда ўзингдан кўр, бола! Энди тамом бўлдинг! — деди Нормат чўлоқ бўғилиб ва қўлидаги папиросини ерга итқитди. Кейин ёнида пайдо бўлиб қолган, дўкон-

да сотувчи бўлиб ишлайдиган сўмрайган ўглини эргаштириб уйи тарафга кетди.

Унинг нима қилмоқчи эканлигини ҳеч ким тушунмади...

ДАЛАДАГИ ҲОДИСА ЕКИ АЗИМЖОННИНГ АЙТГАНЛАРИ

Қишлоқда лейтенант Жумаевдан бекорчи одам йўқ эди. Қачон қараманг, ё гузардаги чойхонада шахмат ўйнаб гурунглашиб ўтирар, ё мелисахонасида ёнбошлаб телевизор кўриб ётарди.

Мана шу тепса-тебранмас одамниям тинчи бузилди-қолди, Эрталабдан бери хуноб. Сержант Хўжавой ака деган тарвуздек юм-юмалоқ ёрдамчиси эса нима қилишни билмай ҳайрон. Худди буйруқ кутгандек ҳадеб лейтенантнинг оғзига тикилди.

— Бошқармага хабар қилдингизми, Хўжа ака? — ўзинчи марта бўлса керак яна сўради Жумаев.

— Хабар бердим, ўртоқ лейтенант! — жавоб берди яна Хўжавой ака.

— Нима дейишди?

— Борамиз дейишди, ўртоқ лейтенант!

— Қачон?

Хўжавой ака «билмадим» дегандек елкасини қисди.

— Қа-чо-он? — овозини баландлатди лейтенант Жумаев.

— Аниқ айтишмади... — бўшашди Хўжавой ака.

— Ана кўрдингизми? — кўрсаткич бармоғини ҳавода силкиди лейтенант Жумаев. — Яна, «нега бир умр сержант бўлиб қоляпман?» дейсиз? Милиция ходими тезкор ва аниқ ҳаракат қилиши керак! Хафа қилаверасиз-да! Ё шу аҳволингизга генерал унвонини беришинми?

Хўжавой ака гуноҳкорона бош эгди.

— Ўзингиз қаранг, бир кеча-кундузда сизнинг участкангизда учта жиноят содир бўлибди. Оғир жи-но-ят!

— Оғир эмас... — гўлдиради Хўжавой ака.

— Ие! — кўзларини пирпиратди лейтенант Жумаев. — Омон мерганнинг милтиқларини ўғирлаб кетишгани энгилми? Анҳор бўйида ўтлаб юрган қўйларнинг бирини йўқолгани энгилми? Бир боланинг дарахтдан йиқи-

либ тушгани-чи?! Бу нимадан? Тартиб-интизом йўқлигидан! Хўш, Омон мерган билан гаплашдингизми?

— Гаплашдим, — деди Хўжавой ака бўшашиб.

— Хўш, ўзи қаёқда экан? Кўзи қаёқда экан?

— Маст бўлиб ухлаб ётган экан. Ҳеч балони эслаёлмайди.

— Баттар бўлсин! Қамалгач ҳаммасини эслайди. Бунинг учун сиз ҳам жавоб берасиз, Хўжавой ака! Ҳа-а, қутулиб кетаман деб ўйламанг!

— Нега мен? — тушунмади Хўжавой ака.

— Ие, бўлмаса мен жавоб бераманми? Милтиқлар ва ўқ-дорилар ўғирланган! Тушунмаяпсизми? Оти-лади-ган қуроллар! Хўш, жиноятчиларнинг қўлига тушган бўлса-чи, унда нима бўлади?

— Кўпам ваҳима қилаверманг, ўртоқ Жумаев! — деди Хўжавой ака оғриниб, — қидирамиз. Топамиз.

— Кўрамиз ҳали топганингизни... Хўш, қўй нима бўлди?

Хўжавой ака индамади.

— Ҳа, нега индамайсиз?

— Қаям саргарошнинг кўппаги қирдан қўйнинг терисини судраб кепти...

— Уша кўппак ебдимиз?

— Йўқ, у қўй ейдиган ит эмас!

— Ана кўрдингизми, ўғрилар аллақачон бутун бошли қўйни шашлик қилиб еб юборишган! Сиз эса... — овозини баландлатди Жумаев, — Хўш, дарахтдан йиқилган бола-чи? Суриштирддингизми? Нима бўлган экан ўзи? Ким тушириб юборган экан?

— Азим деган ўртоғи билан ўқитувчисини чақиртиргандим, келишибди.

— Қани?

— Йўлакда ўтиришибди.

— Нега бу ерда эмас, йўлакда ўтиришади? Чақиринг буёққа! Э, тавба-ей, қанақа одамлар билан ишляпман-а, ўзи?

Хўжавой ака йўлакка чиқиб шалпангқулоқ бир бола билан ўқитувчи Исабековни бошлаб кирди. Ўқитувчи билан Жумаев ҳол-аҳвол сўрашган бўлишди.

— Ҳа, нима бўлди, домла? — деди Жумаев жиддий оҳангда.

— Ким билади дейсиз? Шу... — елкасини қисди Исабеков, — Далада тинчгина картошка териб юришувди. Қарасам, мана бунақа фалокат...

— Нима бўпти ўзи?

Исабеков «гапир» дегандек ёнидаги шалпангқулоқ болани туртди.

— Отинг нима?

— Азим. Азимжон Турсунов, — деди бола бурнини тортиб.

— Хўш... Ҳалиги оти нимаиди? Кўчқорвоймиди?

— Қўзивой, — тўғрилади Хўжавой ака.

— Ҳа, ўша Қўзивой нега дарахтга чиқиб олди?

— Билмадим...

— Далага ишга боргандингларми?

Бола индамади.

— Нега индамайсан?

— Бормадик, — пиқиллади Азимжон.

— Нега бормадинглар? — аралашди Исабеков, — Бунисини айтмовдинг-ку, менга!

Жумаев ўқитувчига ўқрайиб қаради:

— Бу ерда мен сўроқ қиламан, домла! Сиз мактабда сўрайсиз!

— Кечирасиз, — рўмолчаси билан тер босган манг-лайини арта бошлади Исабеков.

— Хўш, Азимжон, нега далага чиқмадинглар?

— Анҳорни бўйида ерёнғоқ тердик.

— Икковингларми?

— Ҳа, икковимиз.

— Кейин-чи?

— Қўрга кўмиб пишираётувдик.

— Ҳа, майли, ерёнғоқни қўятур! Нега далага чиқмадинглар?

— Утган кунни Нормат амаки даладан чиқармагандилар, — деди кўзларини ишқалаб Азимжон.

— Холматовми? — Хўжавой акага қаради Жумаев.

— Худди шундай, ўртоқ лейтенант! Собиқ раис. Ҳозир болаларга картошка тердираётгандилар.

— Хўп, яхши. Нега даладан чиқармади ўша Нормат амакинглар?

— Икки қопдан картошка терасанлар, дедилар.

— Тердиларингми?

— Йў-ўқ, қоронғу тушиб қолганди... Барибир далага қайтариб, ҳайдаб юбордилар...

— Кейин-чи?

— Кейин тракторнинг чироғини далага қаратиб ёқдириб қўйдилар. Бошқа болалар ҳам бор эди. «Ким

икки қопдан картошка териб чиқмаса даладан чиқмайди», — дедилар...

— Айтавер, айтавер, — деди лейтенант Жумаев болага далда бериб. — Ҳеч нарсадан чўчима, мен борман!

— Кейин Қўзивой икковимиз ўқариққа бекиниб қочиб кетдик. Кейин... кеча ишга чиқмай ерёнгоқ пишираётувдик, Нормат ака ушлаб олдилар...

— Хўш? Урдими ўша Нормат амакинглар?

— Йўқ.

— Нима деди?

— «Икковингни бўйинггача ўрага кўмдириб қўяман», — дедилар. «Уруш пайти бўлганда отиб ташлардим», — дедилар.

— Кейин-чи?

— Кейин... Қўзивой... «Сиз урушда бўлмагансиз... оёгингизни урушда танк эмас, кечаси маст бўлиб йўлда ётганингизда арава босиб кетган», — деди...

Хўжавой ака пиқ этиб кулиб юборди. Жумаев унга хўмрайиб қараб қўйди. Хўжавой ака яна симёғочдек тек қотди.

— Ундан кейин-чи? — мулойимлик билан яна суҳбатни давом эттирди Жумаев.

— Ундан кейин Нормат амаки Қўзивойни урмоқчи бўлдилар. Қўзивой қочди. Унга етолмади. Қўзивой дарахтга чиқиб олган экан...

ҚЎЗИВОЙНИ «ДЕВОР БУЛСАЯМ, КЎЧАНИ ҚЎРАДИГАН» БЎЛИБ ҚЎЛГАНИ ҲАҚИДА

Қўзивой дарахтдан йиқилган кундан бери қишлоқ касалхонасида ҳам тинчлик бузилди.

Бошқа касаллар қолиб кетди. Ҳамманинг диққат-эътибори бемор бола — Қўзивой Ориповга қаратилди. Ҳатто, Тошкентдан катта дўхтирлар ҳам келишди. Қўзивойни тоза текширишди. Ҳали қонини текширишди, ҳали оғзини, ҳали бурнини... Қўзивой эса чап оёғи гипсда, шох-шаббалар орасидан тушганда юз-кўзлари тирналиб кетган, ҳеч нимага тушунмайди, ҳайрон, ҳаммага мўлтирайди.

Қисқаси, Қўзивойга қизиққанлар кўпайгандан кў-

пайиб борарди. Ҳали мухбирлар келишади. Гоҳ газетдан, гоҳ радиодан...

Қўзивой бир кун радиодан келган кўзойнакли, жиккаккина мухбир йигитчани болади. Мухбир аввал тоза сўраб-суриштирди. Гап-сўзидан ишонмаётгани шундоқ кўриниб турарди. У энди овоз ёзадиган апаратини созлаётган эди. Қўзивой унга қараб туриб, бирдан кулиб юборди.

— Нега кулаялсан? — сўради мухбир кўзойнагини тепасидан мўралаб.

— Костюмингизнинг чап чўнтагида елим халтачада нос бор экан, — жилмайди Қўзивой, — Оғзи очилиб ҳаммаси тўкилиб кетибди!

Мухбир йигитча шоша-пиша чўнтагига қўлини суқди-да, бир сиқим носни кафтида гижимлаганча қотди-қолди...

Бундан ҳам қизиғи Тошкентдан келган дўхтирларнинг каттаси билан бўлди.

— Қани, менга қара-чи, азамат, — деди катта дўхтир Қўзивойнинг рўпарасига келиб, — Қани, айт-чи, менинг ичимда нималар бор?

Қўзивой кўзларини бир юмиб очди-да, унга тикилди ва бирдан хиринглаб кулиб юборди.

— Майкангизни тескари кийиб олибсиз! — деди у зўрға кулгидан тийиб.

Катта дўхтир қўйлагининг тугмасини ечиб ичига бир қарадио, хоҳолаб кулиб юборди. Унга бошқалар ҳам қўшилишди. Қасалхона қаҳқаҳадан ларзага келгудек бўлди.

Шундан кейин Қўзивойнинг «харидорлари» жуда кўпайиб кетди. Газетада ёзишди, радиода гапиришди, телевизорда кўрсатишди... Ҳатто, Яккақониям «Рентген бола» яшайдиган қишлоқ» дейдиган бўлишди. Бунинг устига ҳар нарсага қизиқаверадиган, ҳангомата-лаб кишилар ҳам кўп экан дунёда. Қўзивойни бир кўргани, унинг мўъжизасига ўз кўзлари билан ишонч ҳосил қилгани оқиб келаверишди. Ҳатто, Тошкентдаги циркдан ҳам машҳур бир фокусчи-сеҳргар келди. «Шу болани ўзимга шогирд қилиб оламан», — деди.

Сочлари тўкилиб кетган, кўзлари яхши кўрмайдиган бир профессор келиб: «Қўзивойни Фанлар Академиясига ишга оламиз, олим бўлади», — деб туриб олди.

Бошқа бири келиб: «Бу бола машҳур геолог бўлиши керак. Ер остидаги ҳамма нарсаларни айтиб бера-

веради. Олтинми, кумушми, мисми, кўмирми... Биз қазиб олаверамиз!» — деб таклиф қилди.

Дўхтирларнинг каттаси бўлса бунақа илтимосларнинг ҳаммасини рад этди.

— Йўқ! — деди у. — Рухсат бермайман! Қўзивой улуғ жарроҳ бўлади. Кимнинг қаери оғриётганини шундоқ қараб айтиб бераверади. Кўричакми, ошқозон ярасими, юракми, буйракми, ҳаммасини...

Қўзивойнинг ўзига қолса-ку, худди дадасига ўжшаган тракторчи бўлмоқчи эди. Маза-да!.. Тракторни миниб оласан! Ке-етдинг!.. Трр этиб даланинг уёғидан-буёғига бориб келаверасан, бориб келаверасан, орқангда ҳайдалган ер ағдар-тўнтар бўлиб қолаверади... Тепангда чуғурчуқлар чуғурлайди, ағдарилган тупроқдан ҳовур кўтарилади... Кесаклар орасидан жилпанглаб илон қочади... Ортингдан тик турган кўйи қотиб қолган юмронқозиқлар кузатиб қолишади... Анҳор бўйидаги қамишзор тарафдан лип этиб тулки ўтиб қолади... Сен эса тракторни тариллатиб кетаверасан, кетаверасан... Кўрганлар «ким экан у азамат?» дейишади. Билганлар «Ориф полвоннинг ўғли Қўзивой полвон» дейишади. Ҳамманинг ҳаваси келади.

Хуллас, Қўзивой ана шунақа тракторчи бўлмоқчи эди. Энди боши қотиб қолди. Гоҳ катта дўхтир айтмоқчи «улуғ жарроҳ» бўлгиси келаяпти, гоҳ ер остидан тилла топадиган геолог, гоҳ циркда ҳамманинг оғзини ланг очиб кўядиган фокусчи... Э, жуда боши қотиб қолди-да!!!

Геолог бўлиш ҳам ёмонмас, ер остидаги тиллаларни шартта-шартта кўрсатиб беради. Қарабсизки, кўз очиб-юмгунча белкуракда кавлаб олишади. Бир дунё пул бўлади. Эҳ, зўр бўларди-да, шунақа бўлса!

Биринчи бўлиб, мактабларининг эскириб, йиқилай деб қолаёзган биносини қайта қурдирарди. Тўрт қаватли, беш қаватли, йўқ... ана ўн қаватли қилиб қурдирарди. Биринчи синфлар биринчи қаватда, иккинчи синфлар иккинчи қаватда, бешинчилар бешинчи, ўнинчи синфлар ўнинчи қаватда ўқишарди.

Кейин, синглиси Муножот қатнайидиган болалар боғчасини янгиларди. Ичини ўйинчоқларга тўлдириб ташларди. Маза қилишарди жужуқлар...

Кейин, кейин... Яккақояда каттакон цирк қурдирарди. Унга кириш болалар учун бепул бўларди. Кираве-ришсин, кўраве-ришсин! Тўғри-да, болалар пулни қаер-

дан олишади? Яхши ўқигани учун барибир мактабда пул тўланмаса! Ўзи бўлса циркда фокусчи бўларди. Ҳамманинг чўнтагида нима бор, сумкасида нима бор, ҳаммасини айтиб бераверарди. Қарабсизки, қарсақлар, қарсақлар... Зални тўлдириб ўтирган ўртоқлари бўлса бири олиб, бири қўйиб қичқирарди:

О-ри-пов! О-ри-пов!.. Қў-зивой!.. Қўзивой!..»

Йўқ, нега дўхтир бўлмаслиги керак? Яхши-ку! Одамларга фойдаси тегарди. Ҳамма касалларни аниқ айтиб бераверарди. «Ака, — дерди беморга. — Сиз сигарет чекишни ташланг, ўпкангиз қозон сочиққа ўхшаб кетибди. Охири ёмон бўлади!» дерди. «Сиз камроқ ароқ ичинг, амаки! — дерди бошқасига. — Қаранг, ошқозонингиз тамом бўп қопти!» дерди.

Энг зўри мактабда бўларди. У ҳар куни мактабга кириб келган заҳоти директор Мақсудов билан синф раҳбари Исабеков қарши олишарди. «Келинг, Қўзивой Орипович! — дейишарди қуллуқ қилиб. — Бир пиёла чойимиз бор, ё кўнгиллари муздеккина лимонад тусайдими, ё минерал сувга «Юпи» аралаштириб берайликми?! Қани, қани «Ўқитувчилар хонаси»га марҳамат қилинг!» дейишарди.

Қўзивой эса жиддий туриб, соатига қараб оларди-да, «Йўқ, ҳозир жисмоний тарбия дарсига киришим керак, 6 «б» билан футбол ўйнаймиз. Мен ярим ҳимояда бўлишим керак! Ўртоқларим кутишяпти!» дерди-да, индамай ўтиб кетарди.

Дарслардаям маза бўларди. Китоб титкилаш, дафтар қоралаб ўтириш шарт эмас. Кўчириб олай деб илгаригидек аълочиларга ялиниб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Шундоқ ёнидаги боланинг дафтарига қарайдию, секин ёзиб олаверади.

Энг зўри, дарслардан зерикса, шифтга қарайди, осмонни, умбалоқ ошиб учиб юрган каптарларни томоша қилади, бўлмаса девор томонга қарайди, қўшни синфдаги болаларни кўради. Қим нима қилаяпти, ким кимдан кўчирияпти, ким мудраяпти, ким резинка сақич чайнаяпти, ким хаёл сураяпти, ҳаммасини телевизордагидек кўриб ўтиради... Э, зўр бўларди-да! Тезроқ оёғи тузалса эди!...

Фақат, битта томони чатоқ экан. Ҳамма нарсанинг сатҳини, юзини кўролмас экан. Мана бундо-оқ... одамларга қарайди! Кўради. Қўйлак-камзулда, соч-соқоли бор, юз-кўз... кейин сал ўтмай булар йўқолиб, уларнинг

Ўрнида қон, тери, гўшт, ичак-чавоқлар, яна алламбалолар кўрина бошлайди... Қўзивой бунақа пайтларда кўзларини чирт юмиб олади. Қўрқиб кетади. Кўргиси келмайди....

Қайси куни қишлоқ милиция идорасидан Жумаев деган лейтенант келди. Анча гаплашди. Кейин «жуда бизбоп экансан-ку, жиян! Сени мелисага ишга оламиз, ўғриларнинг қаерга яширинганини, ёнида қурол борми-йўқми айтиб бериб юрасан, биз уларни қўлга оламиз!»— деди.

Буям қизиқ иш! Нега мелиса бўлиши мумкинмас! Жуда бўлади-да! Эғнида форма, белида ялтироқ тўқали камар, ёнида тўппонча, елкасида катта юлдузчали погон. Утган ҳам қарайди, кетган ҳам...

Ушанда Нормат чўлоқнинг ўғли ишлайдиган дўконга киради. Одам кўп бўлади. Харидорлар бири олиб, бири қўйиб сўрашади.

— Еғ борми?

— Йўқ! — дейди Нормат чўлоқнинг ўғли пинагини бузмай.

— Ун борми?

— Йўқ, дедим-ку! — дейди Нормат чўлоқнинг ўғли жаҳл билан.

— Гугурт борми?

— Йўқ, ҳеч нима йўқ! — дейди яна Нормат чўлоқнинг ўғли тўтиқушга ўхшаб.

Шу пайт Қўзивой дўконга кириб келади. Нормат чўлоқнинг ўғли бирдан ўзгаради.

— Э, келинг, келинг, генерал Орипов! — дейди у қўлини кўксига қўйганча тиржайиб.

— Хўш, Нормат чўлоқнинг ўғли! — дейди Қўзивой босиқлик билан. — Дўконда нималар бор?

— Сиз учун ҳамма нарса бор, ўртоқ генерал, — яна ялтоқланади Нормат чўлоқнинг ўғли. — Еғми, гўштми, «Сникерс»ми, «Твикс»ми?

— Нега бошқаларга йўқ деяпсиз унда? — дўқ қилади Қўзивой.

— Шу... ўзи... таги камроқ эди-да, — дами чиққан коптокдек бўшашиб кетади Нормат чўлоқнинг ўғли.

— Ел-ғо-он! — дейди Қўзивой жаҳл билан. — Ана, омборингизда қоп-қоп унлар қалашиб ётибди! Ана қутиларда тухум, гугурт... Ана шокаладу мармаладлар... Мен ҳаммасини сизни кўргандек кўриб турибман!

— Би... биламан... Мен... мен... — дудуқланади Нормат чўлоқнинг ўғли.

— Сиз, сиз... яхши одам эмассиз. Худди дадангизга ўхшайсиз! Мен сизни биласизми, нима қиламан?

— Биламан, биламан! — дейди Нормат чўлоқнинг ўғли.

— Шундоқ бўлсин! — дейди Қўзивой ва ўнг қўлининг учини чеккасига тегизиб қўйиб чиқиб кетади.

Ҳамма қўл очиб Қўзивойни дуо қилади.

Эҳ, қани энди шунақа бўлса!...»

Қўзивой кун бўйи ўрнида ағанаб, шунақа хаёллар суриб ётар, бу хил хаёлларининг на чеки, на чегараси бор эди.

Ичкарида, дўхтирлар хонасида эса ҳамон Қўзивой ҳақидаги баҳс ва мунозаралар давом этмоқда эди...

ХАЛТАДАГИ ХАНДАЛАК, «ТЕМИР ВИТАМИНИ» ЕКИ АЗИМЖОННИНГ КАСАЛХОНАГА КЕЛГАНИ ҲАҚИДА...

Эшик қия очилиб ҳамширанинг овози эшитилди:

— Орипов! Сенга келишибди...

Қўзивой бошини ёстиқдан кўтариб девор тарафга қарадию, қўлида укол солинадиган ялтироқ темир-идиш кўтариб бораётган ҳамшира қизни кўрди. Кейин ўрнидан сирғалиб тушиб, ёнбошидаги ихчам қўлтиқтаёғини олдида; дўқиллатганча эшик тарафга юрди.

— Орипов! Сенга ташқарига чиқиш мумкин эмас! — яна овози эшитилди ҳамширанинг унинг орқасидан. — Йўлакда гаплашақол!..

«Гапини қара! Шу қўлтиқтаёқ билан қаёққа қочиб бўларди? — кулгиси қистади Қўзивойнинг. — Ҳарқуни шу! Орипов қаёқда эдинг? Қим билан гаплашдинг? Қим келибди? Нега келибди?...»

Қўзивой шуларни кўнглидан ўтказиб ойнаванд эшикни елкаси билан туртиб очганди, зина олдидаги майдончада илжайиб турган Азимжонни кўрди. Эғнида энги калта кўйлак, шимининг почаси шимарилган, афтидан велосипедда келганга ўхшарди.

Улар қўл бериб кўришишдию, у ёғига нима дейишни билмай бир-бирларига қараб жим қолишди.

— Тузук бўлиб қолдингми, Қўзи? — ниҳоят жимликни бузди Азим.

— Ётибман, — деди Қўзивой ва оёғига имо қилиб қўшиб қўйди: — Гипсни сешанба куни очаркан.

— Синган эканми? — кўзларини пирпиратди Азимжон.

— Суяги дарз кетган дейишдим-ей... билмайман...

— Тағинам ўша куни ариқ бўйига тушдинг! — ваҳимали оҳангда деди Азимжон. — Шағал ётқизилган йўлга тушганингда?!

— Эсимда йўқ... — хўрсинди Қўзивой.

— Ҳеч нарса-я? — ажабланди Азимжон.

— Йўқ, нега, Нормат чўлоқни қувгани эсимда... Дарахтга чиқиб олганим ҳам эсимда... Кейин, уёғини билмайман...

— Нормат чўлоқ ўғли билан уйдан ўт ўчирувчиларни кига ўхшаган чўзиладиган нарвон олиб келишди. Кейин ўғли сен чиқиб олган шохни силкитди-да! — билафонлик қилди Азимжон. — Кейин сен бошқа шохга осилувдинг, у синиб тушди... Ҳа, айтмоқчи, Нормат чўлоқ билан ўғлини шаҳарга меласага олиб кетишди. Ҳалиям қайтиб келишгани йўқ.

— Эшитдим, — деди Қўзивой ва бу мавзу ёқмаётгандай гапни бошққа ёққа бурди, — Ўзинг нималар қиляпсан?

Азимжон қўлини силкиди.

— Узим ҳам билмайман. Зерикканимдан ўлиб қолай деяпман. Чўмилишгаям боргим келмайди, футбол ҳам ўйнамайман. Сен билан бўлганида бошқа гап эди. Қачон чиқаришаркин ўзи?

Қўзивой «билмадим» дегандай елкасини қисди-да, қўшиб қўйди:

— Картошка тергани чиқмаяпсизларми?

— Марказдан келган текширувчилар тўхтатиб қўйишди. Мактаб ўқувчиларини далада ишлатиш мумкин эмас дейишибди. Ҳа, айтмоқчи, сени «Тонг юлдузи»да ёзган экан, ўқидингми?

— Ҳм...

— Ўша ростми?

Қўзивой тушунмади.

— Нима ростми?

— Ўша... — овозини пастлаб шипшиди Азимжон, — девор бўлсаям кўчани кўрадиган бўлиб қолганинг?

Кўзивой оғайнисининг шалпанг қулоқларига тикилиб турди, турди-да, илжайди.

— Рост, мулла Азимбой, рост!

— Қанақасига?

— Шунақасига!

— Шунақасиям бўларканми?

— Бўларкан-да, ошна, бўларкан...

Азимжон худди Кўзивойни биринчи марта кўраётгандек анграйиб қолди.

— Ҳамма нарсани кўраоласанми?

Кўзивой ошнасининг ҳалиям ишонмаётганини кўриб, елкасига қоқди.

— Кўраоламан, ҳаммасини кўраоламан.

— Қани бўлмаса, айт-чи! — елкасидаги халтага имо қилди Азимжон сирли қилиб: — Мана буни ичида нима бор?

Кўзивой халтага қаради ва дона-дона қилиб деди:

— Битта хандалак... Иккита нон... Олма... Кейин велосипеднинг филдирагига дам урадиган насос бўлса керак...

Азимжон ўртоғининг юзига тикилганча ҳангу манг бўлиб қолди. Кейин зўрға тили айланиб сўради:

— Ва-а, буни қара! Зўр-ку-а, Кўзи!?! Қойилман! Ҳаммасини тўғри топдинг-а! Хандалакни ўзимизнинг полиздан олдим. Нон билан олмани бувим бериб юбордилар. Эрталаб ўзлари ёпгандилар. «Олмани есин, синган-чиққанга яхши бўлади, мияга фойдаси бор», — дедилар. Таркибида темир витамини бор экан.

— Темир витаминиям бўларканми?

— Қим биледи дейсан? Бувим ҳаммасини биладилар. Умри отин дейишади-ку!

— Энди ҳамма нарсани кўраолишимга ишондингми? — деди Кўзивой «кўрдингми» деган оҳангда.

— Ишондиму... лекин, бу қандай қилиб...

— Яна сўрайсан-а? Дўхтир газетда ёзибди-ку! Йиқилганимда миямда қанақадир ўзгариш пайдо бўлти, кейин кўзларим ўз-ўзидан рентгенга ўхшаб қопти...

— Рентгенга?! Қизиқ-ку-а?! Узинг қачон билдинг буни?

Кўзивой елкасини қисди.

— Билмайман... Кўзимни очдим. Қарасам, томи йўқ уйда ётибман.

— Томи йўқ? — ҳайрон қолди Азимжон.

— Ҳа. Шундоқ, осмон... кейин юлдузлар кўринди...

— Ос-мон? — яна сўради Азимжон:

— Кейин деворни, девор орқасидаги палатани, касалларни кўрдим...

Азимжоннинг оғзи очилиб қолди.

— Нима ҳалиям ишонмаяпсанми?

— Йўқ, нега? Фақат... ҳайрон бўлаяпман.. Сен... сен... кўчадаги нарсаларниям кўраолаяпсанми?

— Кўраман, мана? — Қўзивой кўзларини бир юмиб очди-да, кўча тарафдаги деворга қаради, — Ана ҳовли... ана «Тез ёрдам» машинаси. Ўриндиқда беморлар ўтиришибди. Домино ўйнашяпти...

— Мени велосипедим-чи? Велосипедим турибдими? — ҳайратини яширолмади Азимжон.

— Турибди. Дарахтга суяб қўйган экансан. Завжирини қулфлаб қўйибсан-ку!

— Бўлмаса битта-яримта олиб қочиб кетади-да! Ана, Қайом саргарошнинг мотоциклини ўғирлаб кетишди-ку!

— Бу ерда велосипед миниб қочадиганлар қаёқда? — жилмайди Қўзивой ва қўлтиқтаёғига ишора қилди.

— Ҳаммаси мана бунақа нарсалар билан юради-ку!

— Барибир қизиқ бўпти-да! Энди нима қиласан?

— Билмадим, тузалиб чиқай-чи!

— Унда мен қармоқларни тайёрлаб тураман, бўлтими?

— Қармоқларни нима қиласан? — тушунмади Қўзивой.

— Нима қилардик, балиқ тутамиз-да! Сен шундоқ... анҳор бўйида ўтирволиб сувга қарайсан-да, баллиқлар қаерда сузиб бораётганини айтиб тураверасан. Мен эса битта-битта тутиб олавераман. Қалай, зўрми?

— Вой, жинни-ей! — ўртоғининг елкасига самимий урди Қўзивой.

У касалхонага тушгандан бери зерикиб қолганди. Ҳозир шу нарса сал тарқагандай бўлди. Зерикишга, унчалик зерикмайдику-а, лекин уйларини, ўртоқларини соғинди. Тўғри, ойиси билан синглиси Муножот кунда келиб туришади. Ойиси аввал йиғлайди, кейин олиб келган овқатини охиригача едирмагунча тепасида қараб ўтиради. «Сени энди Худойберди деб чақирамиз, худойим ўзи сени қайтариб берди», — дейди. Қўзивой эса унинг гапига кулади, «Одамда иккита от бўлмайди», дейди. Онаси эса «Бекорларни айтибсан! Керак бўлса одамда иккита эмас, тўртта от ҳам бўлаверади», деб

уни енгади. Ора-чора ўқитувчилари, синфдошлари, ҳатто кўлхоз раисиям кириб келиб қолишади.

Раис жуда қизиқ одам, одамни кулдиргани-кулдирган. «Мана, Қўзивой, — дейди у илжайиб. — Сен туфайли қишлоғимиз бутун республикага машҳур бўлиб кетди. Қартошка терадиган жулдур қопинг чинор тепасида осилиб қолган экан, олдирмадим. Тураверсин, дедим. Қишлоқнинг тўрт томонидан кўриниб турибди», — дейди...

Қўзивой уларнинг ҳаммаларини соғинди. Қанийди, ҳозир Азимжон айтгандай икковлари анҳорда балиқ тутишса, чўмилишса, офтобда тобланиб ётишса... Тезроқ тузалиб кетаолсайди...

Қўзивой хўрсиниб қўйди-да, Азимжонга қаради:

— Бўпти, қармоқларни тайёрлаб туравер, ошна. Албатта, балиқ овига борамиз... Фақат, тез-тез келиб тургин, хўпми?

Азимжон жилмайди.

— Яна ҳандалак олиб келайми?

— Темир витаминиданам!

Икковлари кулиб юборишди...

«РЕНТГЕН БОЛА» ҲАММАНИ УИЛАТИБ ҚЎЙДИ

— Гап бундай ўртоқлар! — мунозарага яқун ясади Тошкентдан келган дўхтирларнинг каттаси. — Бемор Қўзивой Ориповнинг дарди жуда жиддий, сирли ҳодиса!

— Мўъжиза деяверинг, ўртоқ профессор, — деди бошқа дўхтир.

— Ҳа, мўъжиза, мўъжиза! — уни тасдиқлади катта дўхтир. — Биз бу ҳодисани атрофлича ўрганиб, шундай хулосага келдик. — У шундай деб кўзойнагини бурни устига қўндирди-да, қўлига бир даста қоғоз олди. — Хў-ўш, бўлмаса, гап бундай. Фанда бундай ҳодисалар илгари ҳам кузатилган. Лекин сабабини ҳеч ким билмайди. Бемор Қўзивой Ориповнинг мия шарига қандайдир нуқталар тасодиф туфайли ишга тушиб кетган. Бу ҳолат қачон бошланган, қачон тугайди, аниқ айтиш қийин. Биласизлар, тиббиётда «стресс» яъни зўриқиш ҳолати деган тушунча бор. Бу ҳолат киши йи-

қилганда, урилганда, жароҳатланганда юз беради. Масалан, уруш пайтида жангчиларнинг контузия бўлиб қолишларига ўхшаб! Энди биз бу болани ҳозирча «Рентген бола» деб атаб турамиз. Чунки, ана ўша мия фаолиятидаги ўзгаришлар туфайли у девор бўлсаям кўчани кўрадиган бўлиб қолган. Шунинг учун «Рентген бола»ни текшириш учун Тошкентга юбормоқчимиз! Хўш, нима дейсизлар? Ҳа, сизни саволингиз борми, Манзура опа?

Сочлари оппоқ оқариб кетган кекса дўхтир аёл ўрнидан турди:

— Ҳурматли ҳамкасблар, Ориповни Тошкентга юборилишига қарши эмасман. Аммо, масаланинг бир нозик томонини унутмаслигимиз керак. Бола ҳали ёш, уни бу ҳолатда узоқ сақлаб бўлмайди. Сезишимча, ҳозир ўзи ҳам қийналаяпти. Унинг организми буни кўтаролмайди. Менимча, шу ҳолатга тушиб қолишига қандайдир кучли ташқи таъсир бўлган. Энди уни шу ҳолатдан чиқариш учун ҳам ташқаридан кучли таъсир бўлиши керак!

— Нима, яна дарахтдан ташлаб юбориш керакми? — кимдир луқма ташлади.

Хонадагилар кулиб юборишди. Манзура опа бош чайқади.

— Афсуски, сизлар ўзингларни унинг ўрнига қўелмаяпсизлар. Болага қийин, ахир!

— Мазза-ку! Кино томоша қилгандек ҳамма нарса ни ипидан-игнасигача кўраверади.

— Нимаси маза буни? — унинг сўзини бўлди Манзура опа, — Сиз телевизорда кино кўрарсиз. У эса телевизорнинг ичидаги лампаларини кўриб ўтиради. Тушунаяпсизми, буни?!

— Ориповдан халқ хўжалигида фойдаланиш мумкин! Катта ёрдами тегади!

— Гапнингизни қаранг! Нима, у роботмидики халқ хўжалигида фойдалансак?

— Ўртоқлар, бизнинг тажрибамизда бунақа ғалати ҳодиса бўлмаган, шунинг учун ортиқча ҳиссиётга берилманглар!

— Нима қилиш керак бўлмаса?

— Кутиш керак, фақат кутиш... — деди Манзура опа қатъий оҳангда. — Менимча, бу ҳолат қандай бошланган бўлса, шундай тугаши керак!

— Йўқ, кутган билан иш битмайди!

- Мени назаримда...
 - Менимча...
 - Агар, Ньютоннинг учинчи қонунидан келиб чиқадиган бўлсак...
 - Тўхтанглар, мен гапириб бўлай!..
 - Академик Павловнинг машҳур ибораси эсинглардами?..
 - Ие, нега биров сўзлаётганда, гапнинг белига тепасиз?
 - Гапизининг на боши, на оёғи бор-ку, белига тепасиз дейсиз-а, уялинг ҳамкасаба, уялинг!
 - Тинчлик сақлансин, ўртоқлар, тинчлик сақлансин!..
- Қасалхона уч кундан бери шунақа баҳсу мунозараларга тўлиб-тошган эди. Аммо барибир, ҳеч ким бу сирли ҳодисани аниқ изоҳлаб беролмасди...

«РЕНТГЕН БОЛА»НИ УВИРЛАБ КЕТИШИБДИ...

Сержант Хўжавой ака милиция идорасига ҳовлиқиб кириб келди.

— Аҳвол чатоқ, ўртоқ лейтенант! — деди нафаси оғзига тикилиб.

Лейтенант Жумаев унинг авзойини кўриб, ўрнидан туриб кетди. Еқавайрон, ранги қув ўчган, дўрдоқ лаблари титраб турарди.

— Нима гап, Хўжавой ака, тинчликми? Бундоқ ўтиринг, ўзингизни босиб олинг! — деди прафиндан стаканга сув қуйиб узатаркан.

Хўжавой ака ютоқиб сувни сипқорди-да, рўмолчаси билан тер босган юз-кўзини артаркан, руҳсиз оҳангда деди:

— Болани ўғирлаб кетишибди...

— Қанақа болани? — тушунмади лейтенант Жумаев.

— Қанақа болани бўларди? Кўзлари рентген бўлиб қолган болани-да!

Лейтенант Жумаевнинг ранги оқариб кетди.

— Қанақасига ўғирлашади?

— Билмадим... Кеча кечқурун қасалхона ҳовлиси-

га қизил «Жигули» кириб келибди. Номерини ҳеч ким эслаёлмайди.

— Хўш, хўш? — қизиқсинди лейтенант Жумаев.

— Машинада иккита одам бор экан. Улардан бири тушиб палатадан «Рентген бола»ни чақиртирибди. Ташқарига чиқишгач, машина ёнига келишибди. Кейин таппа машинага босишибди...

— Қанақасига? — ажабланди лейтенант Жумаев.

— Қанақасига бўларди, ўртоқ лейтенант? Шунақасига-да! Оғзини беркитишган, қўл-оёғини қайилтиришган...

— Ахир оёғи... ҳали гипсда эди-ку!

— Сешанба куни ечишган экан. Бемалол юрган экан.

— Оббо! Буёғи чатоқ бўпти-ку! — бошини қашлади лейтенант Жумаев, — Энди нима қилдик? Жипотчиларнинг бирон белгиси бор эканми? Балки, бирон таниши ё қариндошларидир?

— Қариндошлари бўлса машинага босиб олиб қочишармиди? — деди Хўжавой ака «қизиқсиз-а» дегандек ва қўшиб қўйди: — Ашёвий далил ҳам бор!

— Қанақа далил? — шошилиб сўради лейтенант Жумаев.

— Боланинг бир пой шиппаги машина турган ерда тушиб қолган. Мана! — қўлтиғидаги газетага ўроғлиқ нарсага ишора қилди Хўжавой ака.

— Ҳмм. Шунақа денг? — ўйланиб қолди лейтенант Жумаев пешонасини тириштириб. — Хўш, нима чора кўрдингиз?

— Йигитларни тўрт тарафга жўнатдим. ГАИга телефон қилдим. Машина тўхтаган жойни тўсиқ билан ўраб қўйдим...

— Яхши. Лекин, шошманг, шошманг-чи, бола ўша одамларга нега керак бўлиб қолдийкин? — лейтенант Жумаев шундай деди-ю, пешонасига шapatiлади, — Эвоҳ! Ахир унинг ноёб қобилиятидан, кўзларидан ёвуз ниятлари учун фойдаланишлари мумкин-ку! Нега бу ҳақда ўйламадик-а? Ахир улар қуролланган бўлишлари мумкин?

— Қуролланган? — кўзларини пирпиратди Хўжавой ака.

— Албатта-да! — лабларини қаттиқ тишлаб бош чайқади лейтенант Жумаев, — Тамом! Ҳаммаси тушу-

нарли! Омон мерганнинг уйидаги милтиқлару ўқ-дорларни ҳам, қирдаги қўйни ҳам шулар ўғирлашган!

— Қанақасига!

— Шунақасига, Хўжавой ака, шунақасига! Эҳ, энди Қўзивойнинг ўзи, уни девор бўлсаям кўчани кўрадиган кўзлари керак бўлиб қолди.

— Унинг ўзини ўғирлаб кетишди-ку, ахир!

— Ана шуниси чатоқ-да, Хўжавой ака, шуниси чатоқ! Ана шу нарса масалани чигаллаштиради. Бўпти, кетдик бўлмаса!

— Қаёққа?

— Бошқармага! Туман милисиясидан ёрдам сўраймиз. Иложи бўлса бутун Яккақояни ўраб олиш керак. Токи, жиноятчилар халқадан чиқиб кетолмасин! — овозини пасайтирди лейтенант Жумаев. — Балки... ҳозир қидирилади-деган, кўкнори олиб-сотадиган «Шеф» деган гуруҳнинг ҳам алоқаси бордир бунга?

— Йўғе! — чўчиб тушди Хўжавой ака.

— Бўлиши мумкин! Ҳар нима бўлиши мумкин!

— Кетдик, бўлмаса!

— Кетдик!..

СИРЛИ ҚИЗИЛ «ЖИГУЛИ»

...Қизил «Жигули» қоронғулик қаърини ёриб ўтиб, анҳор соҳилидаги қамишзорга яқинлашиб тўхтади. Машинанинг олд чироқлари икки марта ўчиб-ёнди, ёниб-ўчди. Унга жавобан қамишзор тарафдан қўлчироқнинг ёниб-ўчган нури кўзга ташланди ва ўшаёқдан бесўнақай гавдали бир йигит лапанглаб машина рўпарасига чиқиб келди. Машинадан тушган иккита йигит у билан сўрашишди. Бесўнақай уларга нималардир деди ва қўлчироғини қўл-оёғи боғланган болага тўғрилади-да, оғзини тўлдириб кулиб юборди.

— Вах, вах, вах! Қойилман! Бу ўша, дарахтга чиқиб олган бола-ку?

— Танидингми, Ашот? — илжайди машина ҳайдаб келган йигит. — Бу ўша! Кўзлари рентген бола!

— Да-а, «Шеф» балони билади! — сигарет тутатди Ашот. — Негадир дарахт тепасига чиқиб олганидаёқ бу бола биз билан бўлиши керак дегандим!

— Мана энди биз билан бўлади, — суҳбатга ара-

лашди Қўзивойни палатадан чақириб тушган учинчи йигит. — Лекин, ҳозир бўлмасаям, эртага уни қидириб қолишлари турган гап. Вақт ғанимат! Уёқда «Шеф» кутаяпти!

— Буям яхши гап, Қора — деди Ашот дегани шеригига. — Саккизинчи синфни тугатмаган бўлсанг ҳам баъзан калланг ишлаб қолади!

— Майнавозчилик қилма! Ишга ўтайлик! Хўш, операция қандай тузилган?

— Бўлмаса, гап бундоқ, — шивирлади Ашот, — Контейнерлар ортилган вагонлар паровоздан узиб Жинариқ темир йўлига киритиб қўйилган. Темирийўлчи, соқчилар билан келишилган. Станцияда вагонларнинг ўрни алмашиб кетибди. Шунинг учун биттамас, учта вагон келтирилган. Бола товар қайси вагонда эканлигини билиб бериши керак экан!

— Унда келишдик. Ҳозир қаёққа борамиз? — шошилди ҳайдовчи йигит.

— Сен машинангни қирга ҳайдайсан. Ушанақаси темир йўлга чиқиш осон.

— Бола-чи?

— Унинг кўзларини боғлаб қўйинглар! Йўлни кўриб қолмасин!

— Нима билан боғлаймиз, галварс? — сўкинди Қора деган йигит. — у ер остидаги нарсаларниям кўраверадик-ку?

— А, да-а!.. Буёғи эсдан чиқибди. Унда оёқ-қўлини ечманлар! Алданглар! Қора, сен қишлоққа кириб ўт! Изимизга тушишганми-йўқми, текшир! Эҳтиёт бўл! Ҳеч кимни орқангдан илаштирма! Жинариқда учрашамиз! «Шеф» ўша ерга келади, Мустафо, сен бола билан йўлга чиқавер! Эрталаб тўрт яримда вагонлар ёнида кўришамиз...

Улар тарқалишди...

«АДАШИБ» ҚОЛГАН МУСТАФО...

Ёз кечалари Яккақояда жуда қисқа бўлади. Қўзингни юмасан... бундоқ очиб қарасанг, тонг оқаринқираб қолибди.

Шу боис, машинадаги ҳайдовчи билан Қўзивой мижжа қоқишмади. Унинг исми Мустафо экан. Ўзининг

айтишича, у жуда қийналиб катта бўлибди. Отаси Қўзивойнинг дадасига ўхшаб эрта ўлиб кетган экан. Онаси бошқа одамга турмушга чиқибди. Мустафо улар билан яшашни истамабди. Қочиб кетибди. Тутиб келтиришибди. Ўгай отаси роса дўппослабди. Яна қочибди. Бу сафар, уни «Болалар уйи»га топшириб юборишибди. У ердан ҳам қочибди. Киссавурлар, ўғрилар орасига тушиб қолибди. Кўп нарсаларни кўрибди, кўп нарсаларни ўрганибди. Қамалибди... Чиқибди... Яна қамалибди... Яна қочибди...

— Шунақа, адашиб қолганман-да, жиян, — деди Мустафо уф тортиб ва қўйнидан папирос қутисини чиқариб, ичидан биттасини суғуриб олди-да, ҳузур қилиб ҳидлади, кейин кафтлари орасига олиб тутатди, кўзларини юмиб тутунни ичига симирди, бўйнидаги томирлари ўйнаб кетди. Машина ичига қўланса, кўнгилни айниладиган ҳид тарқалди. Қўзивойнинг боши айланиб, кўнгли айний бошлади. Мустафо эшик дарчасини очиб қўйди-да, кўзларини зўрға очиб сўзида давом этди, — Шунақа, жиян, адашиб қолганман! Энди сен бизга жиндек ёрдам бериб юборсанг, бўлди. Қўлимизга яхши пул тушади... Кейин, бу ерлардан узоқ-узоқларга бош олиб кетаман... Битта-яримта одам яшамайдиган оролга кетиб қоламан. Мен билан бормайсанми?..

— Йўқ, ойим барибир юбормайдилар, — бош чайқади Қўзивой, — Мени нега касалхонадан алдаб олиб чиқдинглар? Нега бу ерга олиб келдинглар?

Мустафо хохолаб кулиб юборди.

— О, буниси сир! Сени бир ерга олиб борамиз. «Шеф»нинг ойиси посилка юборган экан. Йўқолиб қолибди. Поездда юклар кўп-да, адашиб қолган. Шунини қаердалигини топиб берсанг, бўлди.

— Кейин қўйворасизларми?

Мустафо хунук тиржайди.

— Нетолка қўйверамиз, пул берамиз, кейин видео, «Денди»... ҳамма нарса берамиз. Кейин уйингга олиб бориб қўямиз, — Мустафо шундай деб қўлидаги папиросни унга узатди, — Ма! Битта тортасанми?

— Йўқ, — деди Қўзивой, — Ўзи қайт қилворай деб ўтирибман. Нима ўзи бу? Папиросга ўхшайди-ку?!

Мустафо елкаларини силкитиб кулди.

— Бунақасини ўғил болалар чекади!

— Мабодо, ўша... йўқолган посилкани топиб бермасам-чи?

— Унда ёмон бўлади, — кўзларини ола-кула қилди Мустафо, — Ешە как ёмон бўлади...

Қўзивой ўйланиб қолди: «Нима бўпти? Уғирлайдиган улар! Қамаладиган улар! Ана — мана деб кўрсатиб берсам бўпти-да! Қайтага видеолик бўлиб қоламан. Ҳамма болаларнинг ҳаваси келади. Мустафо акаям ўзи кўп қийналган экан. Уша ҳеч ким яшамайдиган оролига кетса кетақолсин!...»

Шу тахлит тонг отабошлади. Мустафо чўнтагини узоқ тимирскилаб тилла занжирли соатини олди-да, шик этиб очиб қаради. Соат эрталабки тўрт эди...

«ҒАЛАТИ АМАКИЛАР» ЕКИ ИУҚОЛГАН ПОСИЛКА...

Поездда юрган бўлсангиз биласиз, чексиз-чегарасиз дашту далаларда бири-бири билан кесишиб ўтган, айқаш-уйқаш темир йўллари кўрасиз. Ана шу йўлларда ғарибгина бўлиб ётган битта-яримта вагонларни учратасиз. Улар тураверади. Қишдаям-ёздаям.., Бошқа вагонлардан узилиб, худди боши берк кўчага кириб қолганга ўхшайди...

Эрталаб, еру осмонни бўзтўрғайларнинг қийқириғи тутган бир пайтда Қўзивой туйқусдан уйғониб кетди. Қачон ухлаб қолганини ҳам эслаёлмайди. Қараса, бир неча вагонлар тизилишиб турган ерда тўхтаб туришибди.

Мустафо унинг уйғонганини кўриб, елкаси оша қараб илжайди:

— Қалай, калла пишдим, жиян?

Қўзивой индамай яна ўриндиққа бошини ташлади. Деразадан қарамаса ҳам, машина эшиги орқали ҳаммаёқ унга бемалол кўриниб турарди...

Бир маҳал тепаликдан тушиб келаётган оппоқ «Волга» кўринди. Вагон соясига келиб тўхтади. Ундан оқ оралаган жингалак сочли, қора кўзойнакли басавлат бир киши тушди. Вагон тагида ётган Ашот исмли кечаги бесўнақай йигит, темирйўлчи кийимидаги мўйсафид ўринларидан туришиб, унга пешвоз чиқишди.

— Бола қани? — деди нотаниш киши.

Машинадан тушаётган Мустафо «шу ерда» дегандек имо қилди.

«Шеф» деганлари шу бўлса керак», — ўйлади Қўзивой.

— Буёққа олиб келинглар! — буйруқ оҳангида деди «Шеф».

Ашот Қўзивойни кўтариб ерга ётқизди. Оёғидаги чилвирни ечди. Қўзивой тиззалаб ўрнидан тураркан, атрофидагиларга ҳўмрайиб бир-бир қараб чиқди.

— Яхши бола экану-а, азамат! — деди «Шеф» ва чўнтагини кавлаб чиройли ялтироқ қоғозли резинка сақич олди. — Ма, бу сенга! Зўр живачка! Американский!

— Узингиз пишириб энг живачкангизни! — деди Қўзивой.

Ҳаммалари кулиб юборишди.

— Яхши, яхши, — илжайди «Шеф». — Тош ёнғоқку, бу! Чақилмайди! Маладес, маладес!

— Менга қара, Қўзивой! — деди Мустафо мулоимлик билан. — Кеча келишганимиздек, ана шу вагонларнинг ичидаги битта қутини топиб айтиб берсанг бўлгани!

— Узинглар эшигини бузиб очавермайсизларми? — деди Қўзивой.

— Нима қиламиз, бекордан бекорга давлатнинг вагонини синдириб? — кулди «Шеф». — Ичида ҳеч нима бўлмаса, бекорга овора бўламиз-да, тўғрими? Бизга битта картон қутича керак, холос. Устига «Мол эти» деб ёзиб қўйилган... Тушенкани биласанми?

— Консерва, консерва! Гўштли консерва! — тушунтирди Ашот.

— Холам юборган эканлар! Қайси вагонга қўйилганини излаб тополмаяпмиз, — жилмайди «Шеф» ва бирдан авзойи ўзгариб лўписа қилди. — Қани бошлайқол, тирранча!

Қўзивой унинг вазоҳатидан сесканиб кетди. Лекин бўш келмади.

— Майли, фақат дўқ қилманг! — деди қатъий оҳангида, — фақат кейин қўйиб юборасизлар!

— Гап йўқ! — деди Мустафо унинг бошини силамоқчи бўлиб.

Қўзивой силтаниб, унинг қўлидан ўзини тортди.

— Уғил бола гап-а! — яна сўради қатъий оҳангида.

— Вой, шумтака-эй! — аралашди боядан бери жим турган темирйўлчи кийимидаги мўйсафид. — Уғил бола гапниям билади!

— Бўпти, бўпти, қўйиб юборамиз, — деди «Шеф».
— Қани, бундоқ вагонларга қараб кўр-чи? Ичида нима-лар бор экан?

Қўзивой у ер-бу ерлари пачоқ бўлиб, қирилиб кетган, қорнига йирик-йирик ҳарфларда «МОРФЛОТ», «ЭКСПОРТ» деган ёзувлар, катта-кичик рақамлар битилган вагонларга тикилди. Қўзларини одатдагидек бир юмиб очди-да, дона-дона қилиб айта бошлади.

— Ичи қоронғу экан... Чап тарафида хашак ўрамлари тахланган. Уртада фанер қутилар...

— Ё, қудратингдан! — деб юборди темирўлчи кийимидаги мўйсафид.

— Фан-тас-ти-ка! — хуштак чалиб юборди Ашот.

— Йў-ўқ, бу эмас! — бош чайқади «Шеф» ва тезгина соатига қараб олди, — Бўлақол, қани нариги вагонга ўтайлик-чи!

— Буниси бўм-бўш, — деди Қўзивой вагонга яқинлашмасданоқ, — Фақат деворига эгар-жабдуқ осилган. Бўш қоплар уюлиб ётибди...

— Э, зўр-ку-а! — деди танглайини тақиллатиб Мустафо. — Тавба. Бунақасини кўрмаган эдим. Шов-шув қилганларича бор экан-да!

— Ҳалақит берилмасин! — деди таҳдидли оҳангда «Шеф» ва яна Қўзивойга қаради. — Баракалла, «Рентген бола!» Энди, ҳув нариги вагонга борайлик-чи!

Қўзивой иккала қўли боғлиқ, тўпнигача қумга ботиб ноилож унга эргашди. «Шеф» кўрсатган вагонга қаради-ю, юраги халприқиб кетди.

— Хўш, нималарни кўраяпсан? — шивирлади «Шеф».

— Кўп нарсаларни, — деди Қўзивой дами ичига тушиб. — Қутилар бор экан. Темир идишлар... Яна бочкалар...

— Яхшилаб қара-чи! Гўшт консерваси деб ёзиб қўйилган қутилар борми? — деди «Шеф» шошилиб.

— Бор, — деди ҳайрон бўлиб Қўзивой. — Ялтироқ кийим-кечаклар, ҳар хил аппаратлар ҳам бор...

— Бўлди, шу! — деди «Шеф» қўлини баланд кўтариб. — Мустафо, болани машинага қамаб қўйинглар!

— Мен уйга кетмайманми? — ажабланди Қўзивой.

— Узим... ўзим олиб бориб қўяман, — илжайди Мустафо.

Қўзивойни яна қизил «Жигули»га киритиб қўйишдию, устидан қулфлаб, ўзлари вагон тарафга отилишди.

Ашот дегани ўлгудай бесўнақай бўлсаям, эпчил йигит экан. Вагон эшигига тирмашиб чиқиб, худди калит билан очгандек қулфларни суғуриб олиб ерга ташлади. Эшик сурилиб сал очилгач, Мустафо икковлари ўзларини ичкарига уришди. Боя, Қўзивой девори орқали кўрган картон қутиларни қўлма-қўл қилиб узата бошлашди. Қўзивой уларга қараб туриб, ҳайрон қолди. «Қап-катта кишилар бунча очкўз бўлишмаса! — ўйлади у, — Гўшт консервасини кўришмаганми?»

«Шеф» бўлса, сигарет тутатганча безовталаниб уёқбуёққа юрар; ора-чора: «Тез-тез қимирланглар, йигитлар! Тез! Тез!»—деб қўярди.

Мустафо «Шеф»нинг ишораси билан катта-кичик, чиройли қоғоз қутиларни қизил «Жигули»нинг юкхонасига солди, уларнинг ичида ялтироқ кийим-кечаклар борлигини Қўзивой боя кўрганди. Консерва солинган кўримсизгина, ихчам битта қутини эса оқ «Волга»нинг орқа ўриндиқлари тагига жойлашди.

Қўзивой уларга тикилиб тураркан, кўзини бир юмиб-очдию, ўз кўзларига ишонмади. Кўзларини катта-катта очиб, яхшилаб тикилди. Устига «Мол эти» деб ёзиб қўйилган ўша қутида бир неча консерва банкалари ва гугурт қутичалари тахланган эди. Консерва банкаларда гўшт бўлаклари, гугурт қутиларида чўплар бўлгувчи эди. Аммо, Қўзивой, уларнинг ичида ширачага ўхшаган ёпишқоқ нарса борлигини кўрди. Кўрдию, ҳеч вақога тушунмади.

«Жигули» ёнидан ўтаётган Мустафо тилла тишларини ялтиратиб илжайди-да, эшик ойнасини чертиб қўйди. Қўзивой хўмрайиб юзини тескари ўгирди. Шу пайт тепаликда атрофга кўз-қулоқ бўлиб турган темир-йўлчи мўйсафиднинг ваҳимали товуши эшитилди.

— Кимдир мотоциклда келяпти-и!..

Вагон ёнидагилар худди суратга тушаётгандай қотиб қолишди. «Шеф» шимининг орқа чўнтагидан кичкина тўппонча чиқарганини кўриб Қўзивойнинг юраги орқасига тортиб кетди. Мустафо югуриб тепаликка чиқдию, яна югуриб пастга тушди.

— Турган-битганингиз ваҳима-я, Болтавой ака! — жаҳл билан ерга тупурди Мустафо. — Қора-ку, келаетган!

— Нега мотоциклда келади? — деди «Шеф» тишларини ғижирлатиб.

— Ким билади дейсиз? — елкасини қисди Мустафо.

Шу пайт қора терга ботган Қора лақабли кечаги йигитча мотоциклда уларга яқинлашиб тўхтади. Қўзивой таниди. У қайси куни Азимжон касалхонага борганида айтган, Қаюм сартарошнинг ўғирлаб кетилган «Ява»си эди.

— Қаердан олдинг буни? — сўради Ашот қўлларини қоқиб унга яқинлашаркан.

— Сартарошхонанинг ёнида турган экан. Уч-тўрт кун олдин шартта миниб кетгандим. Қамишзорда эди. Бугун мана кунимизга яраб қолди, — тиржайди Қора.

— Тен-та-ак! — деди чўзиб «Шеф».

— Нима, шундан шунга пиёда келаманми? — ранжиди Қора.

— Бўлар иш бўпти, хўш, уёқда нима гап? — яна сўради «Шеф».

— Изимиздан тушган кўринишади. Жумаев бутун райондаги мелисаларни оёққа турғазибди деб эшитдим...

— Падарига лаънат! — деди «Шеф» бўғилиб. — Нима қилардиларинг, ўша овчининг милтиқларини? Нима қилардинглар ўша қўйни сўйиб? Мана энди ўша еган шашликларинг тешиб чиқади! Тамом! Ҳамма тарқалсин! Болтавой ака сиз вагон эшигини аслидагидек қилиб ёпишга ҳаракат қилинг!.. Бу ерда биронта из қолмасин! Мустафо сен машинани ҳайдаб тўғри шаҳарга йўл соласан!

— Қишлоқдан ўтишга тўғри келади-ку! — қўрқалиса деди Мустафо.

— Қаердан ўтасан бўлмаса, қишлоқ тепасидан учиб ўтасанми? — овозини баландлатди «Шеф». — Ашот! Сен Қора билан Мустафони кузатиб борасизлар. Қир этагида музхонали «КАМАЗ» кутади. Товарни ўшанга жойлайсизлару, тўрт томонга қуён бўласизлар! Эртага эрта билан шаҳарда, «Мистер» тижорат дўкони ёнида кўришамиз!..

— Бола-чи? — сўради Мустафо.

— Болами? — ўйланиб қолди «Шеф».

— Гумдон қилиб қўяқолайлик! — деди Қора.

— Йўқ, у ҳали бизга керак бўлиб қолади. Мустафо билан машинада бўлсин! Бирон нима бўлса... болани гаровга оламиз!..

«Шеф» шундай деб ўзининг оқ «Волга»сига ўтирди. Ҳамма тезлик билан тўрт тарафга тарқалди...

«СИЧҚОННИНГ ИНИ МИНГ ТАНГА...»

Яккақоя қишлоғи ер юзида пайдо бўлгандан бери бунақа тўс-тўполонни кўрмаган эди.

Қатта кўчалар юк машиналар билан тўсиб қўйилган, бурчак-бурчакларда қандайдир буйруқни кутиб турган мелисалар кўриниб қолар, теварак-атроф қандайдир, детектив кинолардаги каби ваҳимали тус олган эди. Бунинг устига ҳар хил гап-сўзларни айтмайсизми?

«Омон мерганнинг милтиқлари билан ўқ-дориларини ўғирлаганларни қидиришаётган эмىш!...»

«Ориф тракторчининг ўғли Қўзивойни касалхонадан ўғирлаб кетишибди, ўшаларни қувишаётган эмىш!...»

«Қаюм саргарошнинг мотоциклини ўғирлаган, анҳор бўйидаги қўйни еб кетганлар ҳам ўшалар дейишяпти!...»

«Шеф» деган жиноий гуруҳ бор экан! Улар Жин-ариқдаги станциядан кўкнори, наша соллинган қутилар олиб кетиб туришаркан!..»

Бу гапларнинг қанчаси рости — қанчаси ёлгон эканлигини ҳали ҳеч ким аниқ билмасди.

... Қизил «Жигули» худди ана ўша соатларда, тонг қоронгусида қаердан ўтиб кетишини билмай қишлоқнинг катта-кичик кўчаларида довдираб юрарди. Рулда Мустафо Орқа ўриндиқда эса Қўзивой. Қўли чилвир билан, оғзи бўйни аралаш қийиқча билан боғланган. Мустафонинг авзойини кўриб, унияма ранги ўчиб кетганди.

Қизил «Жигули» бир кўчага кирди, чапга бурилди, қарашса боши берк, халта кўча экан... Яна орқага бурилди. Энди гузар томонга юрмоқчи эди, Мустафо йўл ўртасида кўндаланг турган баҳайбат тракторни кўриб машинани тўхтатди.

— Бу ердаги кўчаларни биласанми? — сўради негадир товуши титраб.

Қўзивойнинг оғзи боғланган эмасми, нимадир деб гўлдиради. Мустафо ҳеч нимага тушунмади.

— Қайси кўча қирга олиб чиқади деяпман? — тўн-ғиллади у яна орқасига қарамай.

Қўзивой яна кўзларини олайтириб гўлдиради.

— Э, жин урсин! — деди Мустафо унга кўз қирини ташлаб ва орқа ўриндиққа энгашиб Қўзивойнинг оғзи аралаш боғланган қайиқчани ечди.

— Бу ердаги кўчаларни биласанми деяпман?

— Биламан, — деди Қўзивой қўрқа-писа ва қўшиб қўйди. — Қўлимниям ечиб юборақолинг!

Мустафо шубҳаланиб елкаси оша қараб қўйди.

— Жим ўтирасанми?

— Мени тушириб кетақолинг, Мустафо амаки! — ялинди Қўзивой.

— Учир овозингни! — деди Мустафо ёнидан тугмачали пичогини чиқарди ва Қўзивойнинг қўлидаги чилвирни шартта кесиб ташлади. — Энди, тек ўтириб йўлни кўрсатасан, агар айтганларимни қилсанг, мана шу кнопкали пичоқ сеники бўлади. Қирга чиқадиган йўлда сени тушириб кетаман, келишдикми?

Қўзивой «хўп» дегандек бош ирғади.

Мустафо совуқ илжайиб моторни ўт олдириди.

— Хўш, қайси томонга ҳайдай, хўжайин!

— Ҳозир тўғрига, кейин биринчи чап кўчага юрасиз! — деди Қўзивой дами ичига тушиб.

— Маладес! Мана бу бошқа гап!

Машина шамолдек елиб кетди. Кейин ғийқиллаб чапга бурилди. Кўча юзида бораётган уч-тўрт киши эсонаси чиқиб, зўрға ўзларини четга олиб қолишди.

— Энди яна чапга! — деди Қўзивой. — Кейин тўғри йўлга чиқасиз!

Мустафо бир олд ойнага, бир орқага аланглаганча рулни бошқарар, кўзлари қўрқинчли олайиб кетган эди. Қўзивой унга қараб туриб ҳайрон қолди. «Ўлгудек қуён юрак экан-ку!» дея хаёлидан ўтказди ва сўради:

— Кимдан қочаяпмиз, Мустафо амаки?

Мустафо тилла тишларини ялтиратиб илжайди.

— Мушукдан!

— Мушукдан? — ҳайрон бўлди Қўзивой.

— Ҳа, ҳозир сичқоннинг ини минг танга бўлиб турибди, жиян!..

Машина шитоб билан елиб бордию, яна гузар рўнарасидан чиқиб қолди.

— Ия! — бақириб юборди Мустафо жон-ҳолатда. — Қаердаи чиқдик ўзи?

— Нима. Тошкентдан чиқамиз деб ўйловдингизми? — ҳиринглади Қўзивой.

— Вой, зумраша-ей! — Мустафо бир қўли билан рул чамбаранини айлантитаркан, иккинчи қўлини Қўзивой тарафга чўзди. Қўзивой эшик томонга тисарилиб, очиқ деразадан кўча тарафга бақирди:

— Эҳ-ҳе-ҳей! Биз буёқдамиз!

— Учир овозингни, учир деяпман! — ўдағайлади Мустафо.

Машина бир силтаниб тўхтади. Мустафо худди бўғиб ташламоқчидек қўлларини чўзиб орқа ўриндиққа ташланди. Қўзивой эса чаққонлик билан эшикни очди-ю, кўчага сакради.

— Тўхта! Тух-та-а!—алам билан қичқирди Мустафо.

Қўзивой қочди. Орқасидан қувиб келаётган Мустафо бўлса, шу томонга югуриб келаётган одамларни кўриб, орқага машинаси тарафга чонди. Қизил «Жигули» худди қутургандек вағиллаб ўрнидан қўзғалди.

Бу пайтда Қўзивой аллақачон гузардаги чинор тепасига чиқиб олганди. Шу пайт худди осмондан тушгандек мотоцикл минган Қора пайдо бўлди.

— Тўхта, итвачча! Тўхта! — деб қичқирди у. — Отиб ташлайман!

Қўзивой у шохдан, бу шохга осилиб юқорилай бошлади ва шу сонияда пастга қарадию, тунука девор орқасига яшириниб турган Ашотнинг бесўнақай гавдасини кўрди.

— Ана, яна биттаси! — бақирди жон ҳолатда. — Деворнинг орқасида!

Шу пайт милтиқнинг гумбурлаган товуши эшитилди. Қўзивой оёғини қўйиб турган бутоқ чўрт узилиб кетди. Қўзивой теласида эгилиб турган шохга осилиб қолди... Пастда аёл кишининг бўлса керак, чинқириб юборгани, одамларнинг ғала-ғавури, кейин мелиса машинасининг сирена товуши қулоққа чалинди...

Қўзивой осилиб олгани шох эмас, нозиккина новда экан, бирдан қарсиллаб синди ва шу топда Қўзивойнинг хаёлидан кечди: «Худди қушга ўхшайман-а? Қушлар шунақа учишар экан-да!?»

«РЕНТГЕН БОЛА»НИНГ АСЛИГА ҚАЙТГАНИ ҲАҚИДА...

Қўзивой кўзларини очдию, туйқусдан қаерда ётганини англаёлмади. Худди пашшахонада ётганга ўхшарди. Тўрт томони оппоқ эди. Шифт ҳам, деворлар ҳам, ёнма-ён қўйилган каравотлару, улар устидаги ёстиқлару чойшаблар ҳам... Оппоқ...

«Яна касалхонага тушибман-да! Ё туш кўраяпманми?» — кўнглидан кечди Қўзивойни ва беихтиёр лаблари бурилиб йиғлаб юборди.

«Ие, не, шундоқ азамат йиғит ҳам йиғлайдимми?»

деган таниш товушни эшитиб ёнбошига қаради ва Тошкентдан келган дўхтирнинг каттасини, яна бир неча оқ халатли кишиларни кўрди. Улар орасида озгин қўлларини кўксига босганча титраб турган онасини ҳам кўриб, баттар йиғлаб юборди.

— Ҳайрият, болам ўзига келди! — қўшилишиб йиғлади онаси. — Ҳайрият!

— Ҳеч ери шикаст емабдими ўзи? — сўради кимдир.

— Тавба қилдиму, бунақасини эшитмаганман, — аралашди бошқаси. — Айтишларича, худди парашютга осилгандай синган шох билан ерга тушибди. Текширдик, ҳаммаёғи бус-бутун! Фақат келтиришганда ҳушини йўқотгани, холос!

— Менга қара, Қўзи! — деди онаси пиқиллаб, — Менга қара, ўғлим! Мени кўраяпсанми? Ҳеч қаеринг оғримаяптими?

Қўзивой «йўқ» дегандек бош чайқади.

— Мени-чи? Мени кўраяпсанми? — жилмайди дўхтир.

— Ҳмм, — дея бош қимирлатди Қўзивой.

— Баракалла! Бошқа нарсани кўрмаяпсанми?

— Йў-ўқ!..

— Майкамни ўнгини кийибманми ё тескарисиними? — деди катта дўхтир Қўзивойнинг кўзларидаги ёшни рўмолчаси билан артиб.

— Билмадим... кўринмаяпти...

— Ажабо! — қўлларини ёзиб хитоб қилди катта дўхтир. — Деворни-чи? Деворни кўраяпсанми?

Қўзивой «ҳа» ишорасини қилди.

— Девор орқасида ҳеч нима кўринмаяптими?

— Йўқ, — деди у нима бўлганига тушунолмади.

— Ана холос, пишди гилос! — деди катта дўхтир ва ёнидагиларга ўгирилди. — Хўш, буёғига нима дейсизлар?

— Эртак! — деди улардан бири ҳаяжонини яширолмай. — Худди эртакка ўхшайди!..

«Рентген бола» — Қўзивой яна аслига қайтган эди...

Ҳамшира қиз кириб укол қилиб кетди. Сал ўтмай Қўзивойни яна уйқу босди. Бейхтиёр кўзлари юмилди.

Теварак-атроф сув қуйгандек жимжит... Фақат девордаги осма соатгина нималарнидир ҳисоб-китобини қилаётгандек, чўт қоқаётганга ўхшарди, холос...

Ҳозирча тамом!